

SZÁZADOK

A Magyar Történelmi Társulat folyóirata

Az alapítás éve
1867

Főszerkesztő:
Csukovits Enikő

Felelős szerkesztő:
Kulcsár Beáta

Szerkesztőség:
Bácsatyi Dániel, Bartha Ákos, Eiler Ferenc,
Kenyeres István, Kovács Janka, Toma Katalin, Völgyesi Orsolya

SZÁZADOK
www.szazadok.hu

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
Kiadó, szerkesztőség: H-1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. B. épület V. emelet 511.
Telefon: (+36) 1 224 67 00 / 4637 mellék
E-mail: szerkesztoseg@szazadok.hu
160. évfolyam (2026) 4. szám

Szerkesztőbizottság:

A. Sajti Enikő, Csernus Sándor, Draskóczy István, Fodor Pál, Font Márta, G. Etényi Nóra,
Hermann Róbert, Horn Ildikó, Klaniczay Gábor, Kövér György, Krász Lilla, Lévai Csaba,
Molnár Antal, Pál Judit, Pálffy Géza, Papp Klára, Pók Attila, Rainer M. János, Szakály Sándor,
Varga Zsuzsanna, Veszprémy László, Zakar Péter, Zsoldos Attila

Nemzetközi tanácsadó testület:

Robert John Weston Evans (Egyesült Királyság),
Marie-Madeleine de Cevins (Franciaország), Holger Fischer (Németország),
Ovidiu Ghitta (Románia), Olga Khavanova (Oroszország), Árpád von Klimó (USA),
Lengyel Tünde (Szlovákia), Stanisław A. Sroka (Lengyelország),
Arnold Suppan (Ausztria), Kees Teszelszky (Hollandia)

Olvasószerkesztő:

Marosi Zsófia

Tördelés, nyomdai előkészítés: ElektroPress
www.elektropress.hu

Nyomás, kötészet: Prime Rate
www.primerate.hu
ISSN 0039–8098

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

<i>Bácsatyai Dániel</i> : Fejedelmi összejövetelek az Árpád- és a korai Anjou-korban. A királytalálkozó intézményének változásai 1000 és 1342 között	615
<i>Ordasi Ágnes</i> : Küzdelem a raktárakért. Térhasználati konfliktusok a dualizmus kori Fiumében	653
<i>Simon Attila</i> : Baross helyett Wilson, Deák helyett Šrobár. Utcanevek és várospolitikai Kassán a két világháború között	679
<i>Mirák Katalin</i> : A névváltoztatástól az embermentésig. Az ellenállás formái a Magyarországi Evangélikus Egyházban a második világháború alatt	703
<i>Erdős Kristóf</i> : Szabó Imre református esperes 1951. évi lemondatásának okai és körülményei	729

MŰHELY

<i>B. Szabó János</i> : A mohácsi csata a hazai történettudományban. Historiográfiai metszetek az elmúlt bő évszázad kutatástörténetéből	751
<i>Tabajdi Gábor</i> : Egyházpolitika a Kádár-korszakban. Kutatási horizontok	773

TÖRTÉNETI IRODALOM

<i>Emil Lauge Christensen</i> : The Reception of Papal Legates in England, 1170–1250. Narrating the Adventus Ceremony (<i>Kiss Gergely</i>)	799
<i>Marosvári Attila</i> : A vidék lázadása 1918 őszén. Erőszak és hatalomátrendeződés Csanád vármegyében (<i>Révész Tamás</i>)	801
<i>Tatjana Tönsmeier</i> : Unter deutscher Besatzung. Europa 1939–1945 (<i>Molnár Csongor</i>)	804
<i>Papp István</i> : A magyar kommunisták, 1918–1989 (<i>Pap Milán</i>)	807
<i>Grynaeus András</i> : A múltra nyíló faajtó: a dendrokronológia. Amiről az égyűrrük mesélnek (<i>Kápolnás Olivér</i>)	810

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI	815

Bácsatyai Dániel

FEJEDELMI ÖSSZEJÖVETELEK AZ ÁRPÁD- ÉS A KORAI ANJOU-KORBAN

A királytalálkozó intézményének változásai 1000 és 1342 között*

Hosszú előkészületek és többszöri halasztás után, 1333 júliusában I. (Anjou) Károly magyar király hajóra szállt, hogy 33 év távollét után viszontlássza szülőföldjét, a Nápolyi Királyságot.¹ A szentföldi hadjáratot vezető II. Andrásen kívül korábban egyetlen magyar király sem vállalkozott ilyen hosszú utazásra. A magyar uralkodó és másodszülött fia, András herceg fényes, 522 fős kíséret élén utaztak,² s embereik többsége még a lovát is kitette a tengeri utazás viszontagságainak. A királyi vendégek július 31-én értek partot a Gargano-félsziget legkeletibb pontja, Vieste vidékén (*terra di Bestia*),³ s a közeli Manfredoniában a magyar király régen látott nagybátyja, Durazzói János herceg fogadta őket. I. Károly betegsége és – valószínűleg – Melfiben töltött kényszerpihenője⁴ miatt hosszú időbe telt, mire a vendégsereg elérte úticélját, Nápoly városát. A Magyar Királyság történetében korábban példátlan családi találkozó célja az volt, hogy az Anjou-ház korábban hűvös viszonyban álló nápolyi és magyarországi ágának fejei dinasztikus kapcsolat – a vendéglátó Bölcs Róbert nápolyi király unokája, Johanna és András herceg eljegyzése – révén gondoskodjanak a nápolyi trón jövőjéről. A tét nagyságával kellő arányban álltak a családi találkozó külsőségei: a fiúörökös nélkül maradt Bölcs Róbert Nola

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ I. Károly nápolyi utazásáról lásd *Vinni Lucherini*: The Journey of Charles I, King of Hungary, from Visegrád to Naples (1333). *Hungarian Historical Review* 2. (2013) 2. sz. 341–362.; *Csukovits Enikő*: Az Anjouk Magyarországon I–II. I. I. Károly és uralkodása (1301–1342). II. I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395). Bp. 2012–2019. I. 114–115.

² 1338. május 10.: *Camillo Minieri Riccio*: Genealogia di Carlo II d'Angiò Re di Napoli. *Archivio storico per le province napoletane* 8. (1883) 209.

³ *Giovanni Villani*: Nuova Cronica I–III. A cura di Giuseppe Porta. Parma 1990–1991. (a továbbiakban *Nuova Cronica*) II. 791. Magyar fordítását lásd A három Villani krónikája. Ford., bev., jegyz. Rácz Miklós. (Középkori Krónikások VIII–IX.) Bp. 1909. 134.

⁴ I. Károly augusztusi Melfibe érkezésére lásd (1330.) augusztus 30.: *Fraknoi Vilmos*: Oklevelek Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. *Történelmi Tár* 1898. 393. (Anjou-kori Oklevéltár I–LIII. Szerk. Kristó Gyula et al. Bp.–Szeged 1990–2024. [a továbbiakban *Anjou Okt.*] XVII. 411. sz.) A király kísérete által Melfiben elfogyasztott élelmiszerekre lásd 1335. január 18.: Magyar diplomacziái emlékek az Anjou-korból I–III. Szerk. Wenzel Gusztáv. Bp. 1874–1876. (a továbbiakban *MDEA*) I. 336–337. A magyar király betegségére lásd (1333.) szeptember 9.: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae 1859–1860. (a továbbiakban *VMHH*) I. 592.

városáig – más forrás szerint egészen Beneventóig⁵ – vonult a lábadozó Károly elé. Unokaöccsét csókkal köszöntötte, a vizontlátás feletti örömeiben pedig fogadalmat tett, hogy a találkozás helyszínén templomot alapít Szűz Mária tiszteletére. A közös bevonulást követő ünnepségek során a vendéglátó „nagyon megtisztelte Magyarország királyát”, a fejedelmi összejövetel csúcspontja azonban nem ez, hanem a Castelnúovóban rendezett, szeptember 26-i eljegyzési ceremónia volt, ahol a hatéves vőlegény és a hétéves menyasszony ünnepélyesen csókot váltottak. Az alkalom jelentőségét jelzi, hogy Firenze nyolc ünnepélyes követtel és 50 fős kísérettel képviseltette magát az eseményen.⁶ Az amúgy is zilált állapotban lévő nápolyi kincstárra óriási terhet rótt a királyi vendégeskedés: 1333 decemberében Bölcs Róbert azzal indokolta az újabb adókimetést, hogy a novemberben távozó magyar uralkodó nápolyi tartózkodása naponta 30–40 uncia aranyat emésztett fel.⁷ Egyedül Melfi városában 30 marhát, 447 disznót, 391 ürüt és három borjút öltek le, hogy Károly kíséretét jóllakassák.⁸

Az 1333. évi nápolyi királytalálkozóra vonatkozó források teljes virágjában mutatják a fejedelmi összejövetel intézményét. A magyar uralkodók részvételével megrendezett királytalálkozók közül – az elbeszélő források mellett elsősorban az Anjou uralkodók regisztrumainak köszönhetően – a nápolyi látogatás az első valóban jól dokumentált eset. Bár I. Károly uralkodóelődeinél gyakrabban találkozott személyesen a kortárs európai fejedelmekkel – összesen húsz összejövetelről van tudomásunk –, a nápolyi látogatás mégis csupán a második alkalom, amikor Károly egy királyi székvárosban megrendezett, reprezentatív fejedelmi találkozó részese volt. Az első ilyen alkalomra 1314 júliusában került sor, a Bécsben tartott Habsburg–Anjou összejövetel emléke azonban már igencsak elhalványulhatott.⁹ Nem lehetetlen, hogy az 1333. évi nápolyi ceremóniák mintául szolgáltak a két évvel később megrendezett, s a hazai történeti emlékezetben szinte minden más királytalálkozót elhalványító visegrádi összejövetel számára; ez utóbbi csaknem másfél évszázad után az első olyan kongresszus volt, amelyet egy magyar király nem az országhatáron vagy annak közelében, hanem saját székvárosában hívott össze.

⁵ *Domenico di Gravina*: Chronicon. Ed. critica, trad. e comm. a cura di Fulvio Delle Donne. (Edizione Nazionale dei Testi Mediolatini D'Italia 65.) Firenze 2023. 95–96.

⁶ Nuova Cronica II. 791.

⁷ *Romolo Caggese*: Roberto D'Angiò e i suoi tempi I–II. Firenze 1922–1930. II. 349.

⁸ 1335. január 18.: MDEA I. 336–337.

⁹ Iohannis abbatis Victorienensis Liber certarum historiarum I–II. (a továbbiakban Ioh. Vict. Lib.) Ed. Fedorus Schneider. (Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi [a továbbiakban MGH SS rer. Germ.] XXXVI/1–2.) Hannoverae–Lipsiae 1909–1910. II. 29.; 1314. július 23.: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. (a továbbiakban CD) VIII/7. 108.

Talán ugyancsak az 1335. évi visegrádi találkozó kultuszának tulajdonítható, hogy a Magyar Királyság történetének első három évszázadában rendezett fejedelmi összejövetelek szinte teljesen feledésbe merültek. Az I. Károly haláláig ismert 73 találkozó elegendő összehasonlítási alapot nyújt ahhoz, hogy következtetéseket vonjunk le az intézmény közép-európai sajátosságairól, különös tekintettel azokra a változásokra, amelyek az említett régióban a 13–14. század fordulóján következtek be. Áttekintésemet három sokatmondó, magyar vonatkozású forrással kezdem, amelyek különösen éles fényt vetnek az intézményre és annak átalakulására.

Amicitia és diplomácia

A királytalálkozó intézményének eredeti és legfőbb célja a fejedelmek közti politikai barátság (*amicitia*) kötelékének megteremtése vagy helyreállítása volt.¹⁰ Az *amicitia* az egyenlők közötti társadalmi és politikai kapcsolat műszava volt, amely – uralkodók esetén – nemcsak országaik békés viszonyát fejezte ki, hanem hordozott valamit a Cicero és Seneca által hirdetett antik *amicitia* szelleméből is: a szabad választáson alapuló viszonyt erős érzelmek és személyesség itatta át, s a bizalom teljességét kifejező rituálék kísérték.¹¹ A kapocs érvényességét szavatoló, tehát normatívnak tekinthető gesztusok rendszere az írásbeliség fellendülését megelőző korból származik, abból az időszakból, amikor az uralkodók közti megállapodásokat jobbra nem foglalták írott szerződés keretei közé. Deuili Odo leírása az 1147. évi keresztes hadjáratot vezető VII. Lajos francia király magyarországi átvonulásáról egyike a legékeltebb forrásainknak, amelyekből ezek az archaikus jellegű, íratlan szerződések megismerhetők.¹² A francia uralkodót elkísérő szemtanú

¹⁰ A koraközépkori fejedelmi találkozók jellegzetességeire a francia és német uralkodók összejöveteleinek példáján keresztül lásd *Ingrid Voss: Herrschertreffen im frühen und hohen Mittelalter. Untersuchungen zu den ostfränkischen und westfränkischen Herrschern im 9. und 10. Jahrhundert sowie der deutschen und französischen Könige vom 11. bis 13. Jahrhundert.* (Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte 26.) Köln–Wien 1987. A kérdés kitűnő, általam mintának tekintett, problémacentrikus összefoglalását lásd *Jean-Marie Moeglin – Stéphane Péquignot: Diplomatie et «relations internationales» au Moyen Âge (IXe–XVe siècle).* Paris 2017. 155–233. A 11–12. századi lengyel–magyar csúcstalálkozók, illetve a keresztes uralkodók magyarországi vendégeskedésén keresztül mutatja be a kora középkori fejedelmi találkozók néhány aspektusát *Dušan Zupka: Ritual and Symbolic Communication in Medieval Hungary under the Árpád Dynasty (1000–1301).* (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450 39.) Leiden–Boston 2016. 139–178. A kérdés irodalmához lásd még a Történelmi Szemlében sajtó alatt lévő tanulmányomat, amelynek megjelenése 2026-ban várható.

¹¹ Az *amicitia* fogalmára lásd uo. 150–155.; ill. *Bagi Dániel: Divisio Regni. Országmegosztás, trónviszály és dinasztikus történetírás az Árpádok, Piastok és Přemyslidák birodalmában a 11. és a korai 12. században.* Pécs 2017. 22–25.

¹² *Odo of Deuil: De protectione Ludovici VII in Orientem.* Ed. and transl. Virginia Berry. New York 1948. (a továbbiakban Odo Deogl. De prof. Lud. VII.) 30–41.

krónikás szerint VII. Lajos szűkkörű kísérettel kereste fel a magyar király Duna parti táborát. Itt az uralkodók csókkal köszöntötték, majd megölelték egymást, és kinyilvánították a békét (*statuunt pacem*), valamint megerősítették a felek közötti barátságot (*firmit amorem*), amelynek értelmében a keresztesek zavartalanul átkelhettek II. Géza országán. A barátság jeleként Géza ajándékokkal halmozta el vendégét, a köteleket pedig lelki rokonság létesítésével erősítették meg: a magyar király közelmúltban született gyermekét VII. Lajos tartotta keresztvív alá.¹³

Hamarosan azonban olyan körülmény jutott a vendéglátó tudomására, amely a barátság gesztusaival körbepátyázott megállapodás újratárgyalását tette szükségessé: a francia király táborában ugyanis feltűnt a trónkövetelő Borisz herceg, Könyves Kálmán állítólagos fia. II. Géza most a korábbi egyezség helyett a barátság és béke új szerződését (*novum fedus dilectionis et pacis*) ajánlotta VII. Lajosnak, amely magában foglalta volna Borisz kiadatását is. Az új megállapodás – ezúttal követek útján – létre is jött: a francia király beleegyezett II. Géza kérésébe. Amikor azonban VII. Lajos színe elé vezették a menekülés közben elfogott, csaknem meztelen Boriszt, a francia király és előkelői számára egyértelművé vált, hogy a trónkövetelőre biztos halál vár. Hiába figyelmeztette tehát II. Géza követi közvetítésével vendégét, hogy Borisz kiadása a barátsági szerződésből fakadó kötelessége (*a rege sicut amico et pro federe amoris quasi ex debito requirit*), a francia király – tanácsadói szavára hallgatva – úgy ítélte meg, hogy inkább megsérti a barátságot szavatoló szerződést (*amici sine ratione fedus rumpere*), mint hogy olyasmint cselekedjen, ami egy zarándoknak szégyenére vált volna. A magyar királynak tehát csalódnia kellett; noha a békét egyik fél sem sértette meg, a barátság és a kitüntető gesztusok sorozata véget ért, s II. Géza a továbbiakban messze elkerülte az országán átvonuló francia kereszteseket.¹⁴

A királytalálkozók természetrajzának egy másik, a fenti elbeszéléshez hasonlóan elvi jelentőségű és ugyancsak magyar vonatkozású kulcsforrása egy levél, amely nem sokkal 1275 júniusa után íródott.¹⁵ A forrás szerzője, II. Ottokár cseh

¹³ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.* (a továbbiakban Chron. comp. saec. XIV.) Ed. Alexander Domanovszky. In: *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed. Emericus Szentpétery I–II. Bp. 1937–1938. (a továbbiakban SRH) I. 458.

¹⁴ A találkózót Esztergomba helyezi Szovák Kornél: *Királytalálkozók Esztergomban*. In: *Metropolis Hungariae*. Szerk. Hegedűs András. (Strigonium Antiquum VIII.) Esztergom 2017. 43–44. Lásd még *Csákó Judit*: Az Árpádok és a Saint-Denis-i hagyomány. In: *Mítoszok és értelmezések. Tanulmányok a középkori magyar uralkodók megítéléséről*. Szerk. Csukovits Enikő. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp. 2025. 16–26.

¹⁵ (1275. június után): CD V/2. 315–320. A dokumentum datálására lásd Bácsatyai Dániel: *Az Árpád-kor történeti kronológiája (997–1301)*. (Arpadiana X.) Bp. 2022. 236. A II. Ottokárral folytatott 1274–1276. évi tárgyalások krónikájához lásd *Rudolf Veronika*: *Közép-Európa a hosszú 13. században*. Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikai kapcsolatai 1196 és 1310 között. (Arpadiana XV.) Bp. 2023. 327–328.

király arról értekezett az említett dokumentumban, hogy a magyar uralkodóval, IV. Lászlóval tervezett személyes találkozó megvalósulásához milyen feltételeknek kellene teljesülniük. V. István 1272. évi halála után ismét háború tört ki a kiskorú László kormányzata és a cseh uralkodó között, s a fegyverzaj csak 1273 végére csitult el. A két fél diplomatái csak a következő év szeptembere után, a cseh király esküdt ellenségei, Kőszegi Henrik és Gutkeled nembeli Joachim bukását követően ültek össze, hogy új béketervezetet dolgozzanak ki. Miután II. Ottokár bárói megesküdtek a tervezet pontjainak megtartására, IV. László és a magyar országnagyok is esküjükkel erősítették meg azokat. Bár felmerült, hogy a cseh uralkodó ünnepélyesen fiává fogadja a még kiskorú magyar királyt,¹⁶ az egyezményt megpecsételő királytalálkozó ezúttal nem valósult meg, mégpedig azért, mert 1275 júniusában Gutkeled Joachim ismét átvette az uralmat a Magyar Királyságban. A személyes találkozó ügyében a magyar király egyik leánytestvére – talán Katalin szerb királyné, még inkább azonban a Nyulak szigetén zárdában élő Árpád-házi Erzsébet¹⁷ – is közbenjárt II. Ottokárnál, aki azonban határozottan elutasította az összejövetel lehetőségét. A cseh király mindenekelőtt leszögezte, hogy a találkozóknak, amelynek megvalósulásán maga is sokat fáradozott, valóban azt kellene szolgálnia, hogy a békeszerződést méltóképpen megerősítsék (*placitum etiam, quod habere debeamus invicem ad ipsius preordinate pacis stabilitatem firmitus solidandam*). Csakhogy egy ilyen összejövetelen a feleknek – a magyar király javaslatával szemben – csak minden vitás kérdés rendezése után, fegyvertelenül lenne szabad megjelenniük (*inermes et omni penitus abdicata materia*), s az eseményen a barátság légkörének kellene uralkodnia (*placitum, quod amicabilem fore debuerat*); márpedig ez lehetetlen mindaddig, amíg a gyermekkirály kormányzata élén a cseh király ellensége, Joachim ispán áll. II. Ottokár nem engedett tehát a találkozó megrendezése érdekében tollat ragadó Árpád-házi nőrokon kérésének: mivel a felek között hiányzott a szükséges bizalom, elmaradt a békeszerződést megpecsételő családi találkozó, amelyen jelen lett volna a cseh királyné – IV. László unokatestvére – és Vencel trónörökös is.

A középkor korai századaiban a fejedelmi találkozókra általában ritkán és jobbra kiélezett politikai szituációkban került sor, hiszen rendkívüli kockázatot jelentettek. Jellemzően a határ valamelyik pontját jelölték ki helyszínül, ahová mindkét fél számottevő fegyveres erővel vonult fel, és ahonnan a megbeszélések lezártaival a legrövidebb időn belül távoztak, nehogy vérontásra kerüljön sor. Mint látni fogjuk, gyakran még a szívélyesebb légkörű családi összejöveteleket, a felek megbékélését megpecsételő királyi esküvőket is a határon rendezték meg.

¹⁶ (1275. június előtt): CD V/2. 280–281.

¹⁷ Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt I–II. Bp. 1899.² II. 549.

A változás – legalábbis Közép-Európában – a 13. század végén következett be. Az írásbeliség forradalmának köszönhetően a Magyar Királyság külkapcsolatait ekkor már egyre inkább írott szerződések szabályozták, legyen szó békeokmányokról vagy dinasztikus megállapodásokról. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a felek közötti barátság helyreállításának és megerősítésének korai középkorban rögzült rítusai kiüresedtek és elvesztették jelentőségüket; azt pedig végképp nem, hogy az intézmény háttérbe szorult. Valójában éppen az ellenkezője történt, ám a hangsúlyok kétségtelenül megváltoztak: egyre dominánsabbá vált a tárgyalások személyes irányításának szándéka, és a fejedelmi találkozók mind gyakrabban váltak pusztá munkamegbeszéléssé. A találkozók helyszínét a határról határközeli városokba, ünnepélyesebb alkalmakkor pedig a vendéglátó székvárosába helyezték át.

A királytalálkozók 14. században megélénkülő népszerűségére jellemző az a rövid, de igen sokatmondó állásfoglalás, amely magától I. Károly magyar királytól származik. A III. (Szép) Frigyes osztrák herceggel kötött 1328. évi békét követően a magyar uralkodó esküvel fogadta, hogy a hozzá személyesen ellátogató osztrák hercegek teljes biztonsággal felkereshetik, mert „arra vágyunk, hogy [...] az állandóbb és tisztább bizonyosság bizalma nyíltan, inkább egymás meglátogatása révén virágozzon, mivel azon nagyobb oklevelünk [ti. a békeokmány] tartalma [...] hosszadalmassága miatt csömört kelt”.¹⁸ A fejedelmi találkozók célszerűsége mellett érvelő I. Károly kevésbé bízott a pergamen holt betűjében, mint a személyes találkozók eredményességében; a szimbolikus kommunikáció királytalálkozókra alkalmazott, archaikus formáinak érvényessége vetekedett a diplomaták által fáradságos munkával kidolgozott szerződések tekintélyével. A következő évszázadban az idézett *salvus conductus*-ból átütő szellemiség vált uralkodóvá: a szomszédok gyakran keresték fel egymást, hogy konfliktusaikat a régi megállapodások újratárgyalása révén rendezzék, s találkozóik között éppúgy találunk egyszerű tárgyalásokat, mint ceremonális eseményeket.

I. Károly idézett menlevele jól jelzi a régió királytalálkozóinak történetében tapasztalható fordulópontot: a királyi hadseregek által biztosított határ menti összefüggések letűnésével a 14. századi Közép-Európában a konfliktuskezelés új korszaka köszöntött be, amely – legalábbis a korábbi évszázadokhoz képest – a rivális Anjou-, Luxemburgi- és Habsburg-dinasztiák közti kölcsönös bizalmon nyugodott. Ebben az időszakban nemcsak a Magyar Királyság, hanem a kelet-közép-európai régió más országainak élén is olyan hosszú életű fejedelmek

¹⁸ 1328. szeptember 26.: „cupientes, ut [...] tenore ipsarum maiorum litterarum nostrarum [...] propter prolixitatem tedium generante, fiducia magis continue et clarioris certitudinis [...], mutuo visitandi evidenter vigeat et existat”. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény [a továbbiakban DF] 257 973. (Anjou Oklt. XII. 430. sz.)

álltak, akik örömeiket lelték a királytalálkozó intézményében, s mellett, hogy előszeretettel látták vendégül uralkodótársaikat kiépülő rezidenciáikon, maguk is szívesen tettek eleget más fejedelmek meghívásainak. III. Kázmér lengyel király (1333–1370) uralkodásának 37 esztendeje alatt átlagosan kétfévente utazott idegenbe, ami azért is figyelemreméltó, mivel utódai, a Jagelló uralkodók csak ritkán vállalkoztak külföldi utazásra.¹⁹ Ugyanez az arány figyelhető meg IV. (Luxemburgi) Károly cseh király és német-római császár (1346–1378) 32 éves uralkodása esetében is.²⁰ A koronás fők személyes találkozóit által újra és újra megerősített bizalom szavatolta, hogy a 14. században a szomszédos uralkodócsaládok között nem került sor hosszan tartó fegyveres konfliktusra.²¹

Források

Az Árpád-korra vonatkozó elbeszélő kútfők között nem egy olyat találunk, amely részletes leírást őrzött meg egy-egy királytalálkozóról. Közép- és Kelet-Európa 12. századi történeti irodalmának legjelentősebb képviselői – a lengyel Anonymus Gallus,²² a cseh Prágai Kozma²³ és az orosz nyelvű *Kijevi évkönyv* szerzője²⁴ – éppen olyan érdeklődéssel fordultak a régió fejedelmi találkozóit felé, mint a 14. századi krónikakompozíció Árpád-kori szövegrétegeinek lejegyzői.²⁵ A korszak keresztes uralkodóinak hazai fogadásáról szóló nyugat-európai beszámolók – mint láthattuk – ugyancsak részletes leírásokat őriztek meg a házigazdák és a vendégek nem mindig felhőtlen összejöveteléről. A témánkra vonatkozó 13. századi elbeszélések száma jóval szerényebb: a *Halics-volhíniai évkönyv*²⁶ és az ószerb Szent Simeon-

¹⁹ Antoni Gąsiorowski: Kazimierz Wielki w Trnawie latem 1362 roku. Nad zagadkami historii politycznej średniowiecznej Polski. Przegląd Historyczny 89. (1998) 3. sz. 467–474. III. Kázmér itineráriumát lásd Antoni Gąsiorowski: Itinerarium króla Kazimierza Wielkiego. Materiały 1333–1370. Roczniki Historyczne 64. (1998) 175–208.

²⁰ Folyamatosan bővülő itineráriumát lásd <http://cms.flu.cas.cz/en/researchers/czech-medieval-sources-on-line.html> (letöltés: 2026. máj. 22.).

²¹ Cukovits E.: Az Anjouk Magyarországon i. m. II. 73–76.

²² Gesta Principum Polonorum. The Deeds of the Princes of the Poles. Transl. and annot. Paul W. Knoll – Frank Schaer. (Central European Medieval Texts III.) Bp.–New York 2003. (a továbbiakban Anon. Gall. Gesta) Magyar fordítását lásd Gall Névtelen: A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei. Ford., bev., jegyz. Bagi Dániel. Bp. 2007.

²³ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Ed. Bertold Bretholz. (MGH SS rer. Germ. NS II.) Berolini 1915. (a továbbiakban Cosm. Prag. Chron. Boem.)

²⁴ Ipatyjevskaja letopisz. Polnoje szobranije russzkij letopiszij II. Sz-Peterburg 1908. (a továbbiakban PSZRL II.) 285–715. Magyar vonatkozású részeinek fordítását lásd Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. „Az orosz évkönyvek teljes gyűjteménye” kötetéből ford. Hodinka Antal. Bp. 1916. (a továbbiakban Orosz Évkönyvek) 95–273.

²⁵ Chron. comp. saec. XIV. 239–505. Magyar fordítását lásd Képes krónika. Ford. Bollók János. A ford. gond., jegyz. Szovák Kornél – Veszprémy László. (Milleniumi Magyar Történelem) Bp. 2004.

²⁶ PSZRL II. 715–938. Magyar vonatkozású részeinek fordítását lásd Orosz Évkönyvek 289–483.

legenda²⁷ mellett csak a *Stájer rímes krónika*²⁸ tartott fenn bővebb megfogalmazású beszámolókat. A találkozók gyakoribbá válása ellenére az Anjou-kor I. Károly haláláig terjedő első feléből alig áll rendelkezésünkre hasonlóan részletes narratíva; az 1333. évi nápolyi látogatásról tudósító Giovanni Villani krónikája mellett a kivételek közé tartozik a visegrádi királytalálkozó Thuróczy János történeti műve által megőrzött, ám az eseménnyel bizonyosan egykorú leírása.²⁹ A retrospektív kútfők közül különösen érdekesek a 15. századi lengyel krónikaíró, Jan Długosz kétes értékű híradásai az Árpád-házi királyok és a lengyel uralkodók találkozásairól.³⁰ Bár Długosz híradásaiban gyakran felfedezhető valamilyen igazságmag, elbeszéléseiről sűrűn kimutatható, hogy szerzőjük képzeletének és sajátos 15. századi koncepciójának termékei, ezért e szövegekkel különösen óvatosan kell bánnunk. Még indokoltabb az elővigyázatosság a *Magyar–lengyel krónikával* kapcsolatban, amely életteli, ám teljesen fiktív leírást őrzött meg I. (Szent) István és Mieszko lengyel fejedelem állítólagos esztergomi találkozásáról.³¹

A 11–14. századi fejedelmi összefüggések többségéről sajnos nem áll rendelkezésünkre részletes elbeszélés. Forrásszövegeink jobbára osztrák, cseh és lengyel évkönyvekben vagy krónikákban feljegyzett rövid híradások, amelyek ritkán nyújtanak többet a szóban forgó esemény tényének rögzítésénél. E szűkszavú tudósítások szerzői jellemzően csak hallomásból értesültek a találkozók tényéről, így híradásaik gyakran elbeszélői modellekhez alkalmazkodnak: e forrásokban nem feltétlenül arról olvashatunk, ahogy az összefüggések valóban lezajlottak, hanem arról, ahogy történniük kellett volna. Az események és a lejegyzés helye közötti távolság miatt előfordul, hogy a híradások pontossága megkérdőjelezhető. Amikor

²⁷ Žitije Simeona Nemanje od Stevana Prvovenčanoga. Ed. Vladimir Ćorović. Svetosavski zbornik 2. (1939) 15–74. Általam használt német fordítását lásd Stefan Nemanja nach den Viten des hl. Sava und Stefans des Erstgekrönten. Transl. Stanislaus Hafner. (Serbisches Mittelalter, Altserbische Herrscherbiographien 1.) Graz–Wien–Köln 1962. 73–129. (a továbbiakban Stef. Prvov. Žit. Sv. Sim.)

²⁸ Ottokars Österreichische Reimchronik. Hrsg. Joseph Seemüller. (Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken V/1–2.) Hannover 1890–1893. (a továbbiakban Ottokars Reimchronik). Magyar vonatkozású részeinek fordítását lásd *Ottokar aus der Gaal: Stájer rímes krónika*. (Részletek.) Ford., bev., komm. Bagi Dániel, a ford. közreműködött Orsós Julianna. (Arpadiana XI.) Bp. 2023. (a továbbiakban Stájer rímes krónika)

²⁹ *Johannes de Thurocz: Cronica Hungarorum I. Textus*. Ed. Elisabeth Galántai – Julius Kristó. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series Nova VIII.) Bp. 1985. (a továbbiakban Joh. Thur. Hung.) 153.

³⁰ Ioannis Dlugossi Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae I–XI. Varsaviae 1964–2005. (a továbbiakban Ioan. Dlug. Ann.)

³¹ Chronicon Hungaro-Polonicum. Ed. Iosephus Deér. In: SRH II. 310–312. A szlovák és a lengyel történetírás nem kételkedik az elbeszélés hitelében, lásd *Zupka, D.*: Ritual and Symbolic Communication i. m. 148–152., noha a jelentős forráskritikai irodalom tükrében erre minden oka meglelne, lásd *Bagi Dániel*: Gallus Anonymus és Magyarország. A Geszta magyar adatai, forrásai, mintái, valamint a szerző történetiszemlélete a latin Kelet-Közép-Európa 12. század eleji latin nyelvű történetírásának tükrében. (Irodalomtörténeti Füzetek 157.) Bp. 2005. 186–187.

például egykorú évkönyvekben azt olvassuk, hogy IV. Béla és II. Ottokár 1254. május 1-jén Pozsonyban (*in Posonio*) békét kötöttek,³² élhetünk a gyanúval, hogy találkoztuk nem a városban, hanem összejöveteleik szokásos helyszínén, a Duna Pozsonnyal átellenes partján, a köpcsényi mezőn történt; annál is inkább, mivel a *Stájer rímes krónika* arra utal, hogy az esemény Hainburgban történt.³³ Ugyanezt a kérdést vetik fel a Macsói Kunigunda és II. Ottokár 1261. évi házasságkötésére vonatkozó évkönyvek: a lakodalomra cseh forrás szerint Pozsony várában (*in castello Ungariae quod vulgari Ungarico Possen nuncupatur*),³⁴ míg egy osztrák *annales* szerint Hainburg városában (*in civitate Heimburch*) került sor.³⁵ Könnyen lehet, hogy a két híradás ugyancsak a köpcsényi mezőre vonatkoztatható, ahol három évvel később bizonyosan rendeztek királyi esküvőt. Nem lehetetlen azonban az sem – mint később látni fogjuk –, hogy az 1254. és 1261. évi találkozóknak valóban kettős helyszín adott otthont, ami az osztrák hercegi címet viselő cseh és magyar királyok rangegyenlőséget fejezte ki.

A 14. század elején témánk forrásbázisa alapvető változáson ment keresztül. 1314-től kezdve³⁶ állnak a kutatás rendelkezésére azok a kelet helyet is feltüntetető, egy vagy több uralkodó nevében kelt dinasztikus szerződések, amelyek kiállítását koronás fők találkozója előzte meg. A szóban forgó esetekben a magyar király jelenléte jobbra más forrás alapján is igazolható vagy feltételezhető. Ha azonban nem áll rendelkezésünkre kontrollforrás, indokolt az óvatosság, mivel előfordul, hogy a kérdéses szerződés nem illeszthető be az uralkodók itineráriumába. Így áll a helyzet a Habsburg hercegek és a Luxemburgi-dinasztia 1336. október 9-én, Ennsben megkötött békeszerződésének esetében is: az okmány kibocsátói között I. Károly magyar király neve is szerepel, ám az uralkodó pecsétje nem függ a dokumentumon.³⁷ Egy évvel később, 1337. szeptember 11-én, a szerződés megerősítésekor maga Károly árulja el, hogy nem volt jelen az ennsi találkozón.³⁸

Ugyancsak korszakunk végétől találunk királytalálkozókra vonatkozó adatokat regisztrumkötetekben és számadásokban, amelyek elsősorban a találkozó előkészületeiről és lebonyolításáról vallanak. A már említett nápolyi vendégeskedésre vonatkozó adatok mellett e forrástípusba tartoznak az osztrák uralkodók

³² *Annales Sancti crucis*. Ed. Wilhelm Wattenbach. In: MGH SS IX. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae 1851. (a továbbiakban Ann. Sancti.) 643. (a művet tartalmazó kötet a továbbiakban MGH SS IX.)

³³ *Stájer rímes krónika* 160.

³⁴ *Continuatio canonicorum Pragensium secunda*. Ed. Rudolf Köpke. In: MGH SS IX. 178.

³⁵ *Continuatio chronici Magni Presbyteri Reicherspergensis*. Ed. Wilhelm Wattenbach. In: MGH SS XVII. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae 1861. 533. (a művet tartalmazó kötet a továbbiakban MGH SS XVII.)

³⁶ Lásd a 9. jegyz.

³⁷ 1336. október 9.: CD VIII/4. 175–177. (Anjou Okt. XX. 377. sz.)

³⁸ 1337. szeptember 11.: CD VIII/4. 234–236. (Anjou Okt. XXI. 523. sz.)

1332. január 10-i elszámolásai, amelyek szerint I. Károly és a Habsburg hercegek (II. Albert és Ottó) előző évi szeptemberi pozsonyi találkozójára a klosterneuburgi hercegi pincéből szállították a bort egészen Hainburgig.³⁹

A követjelentés műfaját egyedülként képviseli az a dokumentum, amelyben II. Jakab aragóniai király avignoni ágense megbízóját Luxemburgi János cseh és I. Károly magyar király közelmúltban (valamikor 1311 őszén) rendezett találkozásáról tájékoztatta. Mindez azért tarthatott számot jelentőségre, mivel a jelentés szerint az összegyövetel aggodalommal töltötte el Bölcs Róbert nápolyi uralkodót, aki attól tartott, hogy a császári koronát is birtokló Luxemburgi-dinasztia segítséget nyújt Károlynak a nápolyi trón megszerzésében.⁴⁰

Az Árpád-kori politikatörténet rekonstruálásához gyakran felhasznált forrástípus a hazai oklevelek elbeszélő része (*narratio*). Ezek között három fejedelmi összejövetelre vonatkozó híradást találunk. Az első diploma 1151 körül keletkezett, és egyedülként tudósít II. Géza és II. (Jasomirgott) Henrik osztrák őrgróf találkozásáról.⁴¹ Szintén egyetlenként ad hírt IV. (Kun) László és egy Dormanus nevű kun/vlach/bolgár vezér erőszakba torkolló személyes összegyöveteléről egy 1285-ben keletkezett királyi adománylevél.⁴² Osztrák és cseh forrásokból egyaránt jól ismert V. István magyar és II. Ottokár cseh királyok 1270. évi feszült légkörű besenyőszígeti találkozója; az eseményről tudósító magyar királyi oklevél *narratiója* azonban az egyedüli kútfő, amelyből V. István nézőpontja megismerhető. Ugyanez érvényes a diplomában említett másik 1270. évi fejedelmi találkozóra, a magyar király lengyelországi forrásokból ismert krakkói látogatására.⁴³

³⁹ „Item versus Haimburgam ad placita cum rege Ungarie facta 5 ternarios vini.” *Joseph Chmel*: Zur österreichischen Finanzgeschichte in der ersten Hälfte des vierzehnten Jahrhunderts II. Der österreichische Geschichtsforscher 2. (1841) 230. Az 1331. szeptember 2-i pozsonyi szerződések szövege önmagában nem bizonyítja az Anjou és a Habsburg fél közötti személyes találkozót, de az említett számadás fényében kétségtelenül sor került rá. 1331. szeptember 2.: CD VIII/3. 515–517., 518–520.

⁴⁰ 1312. július 19.: Acta Aragonensia I. Ed. Heinrich Finke. Berlin–Leipzig 1908. 323. A találkozó időpontjára vonatkozó feltételezés a két uralkodó itineráriumán alapszik, lásd *Spekner Enikő*: Hogyan lett Buda a középkori Magyarország fővárosa? A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig. (Monumenta Historica Budapestinensia 17.) Bp. 2015. 139–183. (I. Károly); <http://cms.flu.cas.cz/en/researchers/czech-medieval-sources-on-line.html> (Luxemburgi János) (letöltés: 2026. máj. 22.).

⁴¹ (1151 körül): Chartae Antiquissimae Hungariae. Árpád-kori oklevelek 1001–1196. Főszerk. Györffy György. Bp. 1997. (a továbbiakban ChAH) 60. (Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván. Bp. 1923–1987. [a továbbiakban RA] I/1. 80. sz.)

⁴² *Györffy György*: Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam kezdetéhez. Történelmi Szemle 7. (1964) 3–4. sz. 15. (RA II/2–3. 3351. sz.)

⁴³ 1271. március 23.: Árpád-kori új okmánytár I–XII. Szerk. Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874. (a továbbiakban ÁÚO) XII. 41. (RA II/1. 2083. sz.)

Királytalálkozók a határon

A fejedelmi találkozók legaggályosabb kérdése a helyszín kiválasztása volt. A találkozóhelyről a felek rangkülönbségét szem előtt tartva határoztak: az íratlan törvény szerint általában az alacsonyabb rangú vagy a kéréssel élő uralkodó kelt útra vendéglátójához.⁴⁴ A korai időszakban a barátság megújítását célzó összejöveleteket leggyakrabban a szomszédos országok határának egy kellően egyértelmű és semleges pontján – például folyami szigeteken, hidakon – rendezték meg, amely félreérthetetlenül jelezte a felek rangjának egyenlőségét, és megkönnyítette azokat a biztonsági intézkedéseket, amelyek megakadályozták, hogy a találkozók vérontásba torkolljon – ez, mint látni fogjuk, nagyon is valós veszély volt. A régió királytalálkozóinak történetében fokozatos változást hozó 13–14. század fordulója után jobbra csak akkor részesítették előnyben a határ menti összejöveleteket, amikor az ellentétek még nem jutottak nyugvópontra (például fegyverszüneti tárgyalások esetén), és a felek közötti bizalmatlanság levegője még nem párolgott el. Ekkor azonban már egyre ritkábban került sor a határon megrendezett összejöveletekre, amelyeket lassan felváltották a határközeli városokban, különösen szívélyes viszony esetén pedig az ország szívében, a királyi székhelyeken lebonyolított találkozók. A konfliktuskezelés rövidke, határ menti alkalmainak helyére a felek – elsősorban a vendéglátó – gazdagságát kifejezni hivatott városi ünnepségsorozatok léptek, amelyeknek immár nemcsak az uralkodót kísérő országnagyok és a fegyverforgató elit, hanem a vendégek méltó elszállásolásában és ellátásában is szerephez jutó városi polgárság is tanúja lehetett.

Hol került sor a magyar királyok határ menti összejöveleteire? Korszakunkban a magyar uralkodók huszonhét alkalommal találkoztak német királyokkal és osztrák hercegekkel, ide számítva az osztrák hercegi címet is viselő II. Ottokár cseh királyt is. E találkozóknak az északnyugati határszél több pontja is helyet adhatott. I. András fiának, Salamon hercegnek és IV. Henrik német király testvérének, Juditnak az esküvőjére valahol a Morva folyó mellett, közelebbről ismeretlen helyen került sor. A helyszínválasztás a felek egyenrangúságát, s így a német hűbéri igények feladását, a Magyar Királyság szuverenitásának elismerését fejezte ki.⁴⁵ A találkozóon jelen volt a kiskorú német király és édesanyja, Poitou-i Ágnes is, a békét pedig a két királyság előkelőinek esküjével erősítették meg.⁴⁶ II. András

⁴⁴ Moeglin, J.-M. – Péquignot, S.: *Diplomatie* i. m. 169–173.

⁴⁵ Egon Boshof: *Das Salierreich und der europäische Osten*. In: *Auslandsbeziehungen unter den salischen Kaisern. Geistige Auseinandersetzung und Politik. Referate und Aussprachen der Arbeitstagung vom 22.–24. November in Speyer 1994*. Speyer 1994. 179.

⁴⁶ *Annales Altahenses maiores*. Ed. Wilhelm von Giesebrecht – Edmund von Oefele. (MGH SS rer. Germ. IV.) Hannoverae 1891. (a továbbiakban *Ann. Altah.*) 54–55.; *Chron. comp. saec. XIV.* 351.

és II. (Harcias) Frigyes 1233–1234 telén Bécsújhely mellett – tehát az osztrák fél által uralt területen – kötöttek békét. A rangegyenlőség hangsúlyozása érdekében azonban II. András rögtön visszahívta II. Frigyes herceget a Lajta innenső oldalára, aki jelentős kíséret társaságában (*cum magno comitatu*) viszonzta a magyar király látogatását.⁴⁷ Az osztrák hercegek közül egyébként a magyar királyok Harcias Frigyesseel találkoztak a legtöbbször,⁴⁸ ami nem a barátság stabilitásának, hanem a kapcsolat gyorsan változó dinamikájának volt köszönhető.

A magyar királyok és nyugati szomszédaik határ menti találkozóira vonatkozó legrészletesebb leírások a *Stájer rímes króniká*bán maradtak fenn. Az ünnepélyes összejövetelek Pozsony városával szemben, a Duna jobb partján, a köpcsényi mezőn zajlottak le: 1264. október 5-én ezen az osztrák forrásokban *Vizzének* nevezett nyílt területen került sor Béla herceg és II. Ottokár unokahúga, Brandenburi Kunigunda fényes, ám – mint látni fogjuk – botrányokat sem nélkülöző esküvőjére,⁴⁹ és 1291-ben itt tett esküt a Hainburgban kidolgozott béke pontjaira III. András és I. (Habsburg) Albert osztrák és stájer herceg is. *Vizze* és a Köpcsénytől északra a Dunáig terjedő mező azonosságára az *Annales Florianenses* Klosterneuburgból származó híryanaga szolgálat bizonyítékot: eszerint a *Vizzének* nevezett mező Pozsonnyal szemben (*ex opposito contra Pusonium*) fekszik.⁵⁰ Ugyancsak Pozsony közelében, a város és a túlparti Pottenburg közötti szigeten – talán a középkorban Besenyősziget néven ismert Pötschen szigetén – került sor II. Ottokár cseh király és V. István már említett találkozására 1270. október 16-án.⁵¹ Valószínűleg ugyanezen a határszakaszon (*in confinio circa Haimburgam*) találkozott egymással 1277. november 1. körül I. (Habsburg) Rudolf német király és IV. (Kun) László, ám az ifjú magyar uralkodó ezúttal

⁴⁷ Ann. Sanct. 628.

⁴⁸ 1233–1234, 1234, 1235: Ann. Sanct. 628., 637–638., 638.; 1241-ben kétszer is, lásd Rogerii Carmen miserabile. (a továbbiakban Roger. Carm. miser.) Ed. Ladislaus Juhász. In: SRH II. 564–569., 575.

⁴⁹ „in der Vizzo”. Ottokars Reimchronik I. 101. (7648. sor); „in Vizza”. Annales Praedicatorum Vindobonensium. (a továbbiakban Ann. praed. Vindob.) Ed. Wilhelm Wattenbach. In: MGH SS IX. 728.; „ante Posonium”. Continuatio canonicorum Pragensium secunda. (Annales Otakariani) Ed. Rudolf Köpke. In: MGH SS IX. (a továbbiakban Cont. can. Prag.) 186.

⁵⁰ „ûf ein velt [...], daz lît zwischen Heinburc und der stat ze Prespurc”. Ottokars Reimchronik I. 101. (43600–43602. sorok); „bî Prespurge lît ein velt lanc und wît bî Hecceser dem dorf”. Uo. 101. (43923–43925. sorok); „Albertus... per episcopos et nobiles ambarum partium consensit inter se et regem ipsum amicabile placitum in campo qui dicitur Vizzo ex opposito Pusonium ordinari.” Annales Florianenses. Ed. Wilhelm Wattenbach. In: MGH SS IX. 749. „Hecceser dem dorf” és Köpcsény azonosságára lásd Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I³–IV. Bp. 1987–1998. (a továbbiakban ÁMTF) IV. 154.

⁵¹ „in insula sita infra Prespurch et Potemburch”. Annales Vindobonenses. Ed. Wilhelm Wattenbach. In: MGH SS IX. (a továbbiakban Ann. Vindob.) 703.; Stájer rímes krónika 133–134.; (1270. október 16. k.): ÁÚO III. 241–242. A Pozsony melletti egykori dunai szigetek középkori nevére lásd ÁMTF IV. 148.

a nála csaknem fél évszázaddal idősebb Rudolf meghívását is elfogadta – ezzel annak nagyobb tekintélyét is elismerve –, és részt vett a Lajta melletti Bruck mellett rendezett fogadáson.⁵² Bruck közelében tartották a legutolsó olyan határ menti összejövetelt is, ahol a magyar király osztrák szomszédaival találkozott. Az 1328. szeptember 21-én kiállított békeszerződés példányait a felek – I. Károly magyar király, valamint a német királyi címet viselő III. (Szép) Frigyes osztrák herceg és öccsei: Albert és Ottó – a Lajta menti Bruckban (*in Prukka super fluvium Saar*) állították ki, talán a településnek nevet adó hídon.⁵³

A cseh uralkodókkal tizenhét ízben találkoztak korszakunk magyar királyai, nem számítva ide az osztrák hercegi címet is viselő II. Ottokárral létrejött négy összejövetelt. A cseh határon lezajlott találkozók korai helyszínét nem tudjuk az iménti biztonsággal meghatározni. Prágai Kozma krónikája nem hagy kétséget afelől, hogy a Magyar Királyság és a Cseh Fejedelemség határa a 12. század elején a Fehér-Kárpátokon túl, a Morva baloldali mellékfolyója, az Olšava mentén húzódott. A cseh fejedelem és a magyar király találkozására két alkalommal is az Olšava mellett, egy Lucska nevű nyílt térségben (*in campo, qui dicitur Luczko*) került sor. A földrajzi név a szláv nyelvekben 'kis rét'-et vagy 'kis, dombokkal övezett síkság'-ot jelent,⁵⁴ ezért sem valószínű, hogy a kifejezés – miként a cseh történetírásban felmerült – a Vág és a Morva közti gyeptű területének a Fehér-Kárpátokat is magában foglaló egészét jelölne.⁵⁵ 1099-ben Könyves Kálmán király Lucska mezején újította meg a régi barátságot és a békét II. Břetislav cseh fejedelemmel;⁵⁶ s 1116-ban ezen a helyen került sor II. István és I. Vladislav kudarcba fulladt, fegyveres összecsapásig fajuló összejövetelére is.⁵⁷ A magyar vereosséggel végződő csata után a cseh–magyar megbékélést – valamikor 1123 novembere előtt – házassági kapcsolat szavatolta, amely Álmos herceg lánya, Adelheid és I. Vladislav öccse, Soběslav között jött létre.⁵⁸ A következő ismert összejövetel, II. (Vak) Béla és a cseh trónt 1125-ben elfoglaló Soběslav 1133. évi találkozásának helyszíne immár nem az Olšava, hanem a Vág folyó melletti mező nyugati

⁵² Ann. Vindob. 709.

⁵³ 1328. szeptember 21.: Anjou Oklt. XII. 217–220. (Habsburg Frigyes példánya), 223–226. (I. Károly példánya)

⁵⁴ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II. Bp. 1988. II. 53.; Sebestyén Zsolt: Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára. Nyíregyháza 2010. 77–78. (szláv *ločьka 'kis, dombokkal övezett síkság', orosz лучка 'rét a folyó közelében')

⁵⁵ Jiří Mitáček: „Campus Lucsko” – proměny jedné otázky. In: Východní Morava v 10. až 14. století. Eds. Luděk Galuška – Pavel Kouřil – Jiří Mitáček. Brno 2008. 155–169.

⁵⁶ „in campo qui dicitur Luczko”. Cosm. Prag. Chron. Boem. 169.

⁵⁷ „Olzavam ad rivulum, qui tam Pannoniae quam Moraviae dirimit regnum [...] in campo Luczko”. Cosm. Prag. Chron. Boem. 215.; „ad confinium Hungarie prope fluvium Orsoua”. Chron. comp. saec. XIV. 435.

⁵⁸ A házasságkötés felső időhatárára lásd Cosm. Prag. Chron. Boem. 224–225.

oldala volt.⁵⁹ Az új helyszín kiválasztására az a feltevés szolgálhat magyarázatul, hogy az Olšava és a Vág közötti gyéren lakott terület a barátság helyreállítását célzó dinasztikus megállapodás révén – Adelheid hozományaként – 1116 után egy időre cseh kézre került.

Legkésőbb a 13. század végétől – de esetleg már korábban is – a cseh–magyar határ menti találkozók a Morva folyónál, Hodonín mellett (*circa oppidum, quod Godin dicitur, situm in terminis Ungarie*) zajlottak le. A III. András kezdeményezésére, 1291 tavaszán megrendezett találkozón az új magyar király abban állapodott meg II. Vencellel, hogy a cseh király támogatni fogja a Velencében nevelkedett uralkodót belső ellenfeleivel szemben.⁶⁰ 1323-ban ugyanitt közvetített békét I. (Anjou) Károly Luxemburgi János cseh király és a mülhdorfi csatában cseh fogságba esett osztrák hercegek között; az összejöveteletről tudósító forrás ezúttal nem Hodonínhoz, hanem a Morva magyar oldalán fekvő Holicshoz képest határozza meg az esemény helyszínét (*iuxta Albam ecclesiam*).⁶¹ Talán ugyancsak ezen a vidéken került sor – ha a találkozó valóban megtörtént – I. Károly és Luxemburgi János újabb összejöveteleire 1331. október végén; a cseh uralkodó ezúttal azért kelt útra a magyar határ felé, hogy lebeszélje a magyar királyt I. (Łokietek) Ulászló lengyel király fegyveres támogatásáról, vállalkozását azonban egyelőre nem koronázta siker.⁶²

A magyar királyok korszakunkban jóval ritkábban – mindössze 8–10 alkalommal – találkoztak személyesen a lengyel uralkodókkal, mint osztrák és cseh szomszédjaikkal. A határ mentén lezajlott találkozókról megbízható források sokáig nem is adnak egyértelmű hírt, noha megalapozott a gyanú, hogy a kora középkortól kezdve sor került ilyen alkalmakra. A helyszín késő középkori források alapján könnyen azonosítható. A III. Kázmér és I. (Nagy) Lajos között fennálló bizalom kedvezett a döntően a Magyar Királyság területén, esetenként a királyi székhelyen megrendezett lengyel–magyar összejöveteleknek. Ez a helyzet a 14. század végén, a kapcsolatok hűvösebbre fordulásával változott meg. Mária magyar királynő halála (1395. május 17.) után sógora, II. (Jagelló) Ulászló lengyel király megkísérelte érvényesíteni neje, Hedvig magyarországi trónigényét, az év júliusában azonban Eperjesnél feltartóztatták a magyar határt átlépő seregét.⁶³

⁵⁹ „Dux Sobezlaus Ungariam leviro suo regi Ungarorum proficiscens cis pagum nomine Vag castra metatus est, ibique multo tempore moratus, tandem perfecto negotio suo ad propria rediit.” Continuatio Cosmae canonici Wisegradensis. Ed. Rudolf Köpke. In: MGH SS IX. 138.

⁶⁰ Petra Žitavského kronika zbraslavská. Ed. Josef Emler. In: Fontes rerum Bohemicarum IV. Ed. Josef Emler. Prag 1884. (a továbbiakban Chron. Aule Reg.) 34–35.

⁶¹ Chron. Aule Reg. 264.

⁶² Chron. Aule Reg. 310.

⁶³ C. Tóth Norbert: Az 1395-ös lengyel betörés (A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja). In: „Honoris causa.” Tanulmányok Engel Pál emlékére. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 40. Analecta Mediaevalia 3.) Piliscsaba–Bp. 2008. 447–485.

Mária özvegyének, Luxemburgi Zsigmondnak csak két év múlva nyílt alkalma arra, hogy rendezze kapcsolatait egykori sógorával. A Mályusz Elemér nyomán iglói találkozóként ismert összeövetel valójában azonban a lengyel–magyar határon, Szepesófaluban történt 1397. július 14. körül. A helyszín kérdését II. Ulászló itineráriuma dönti el, amely szerint a lengyel uralkodó és hitvese július 14-én, Zsigmonddal való találkozásuk idején Szepesófaluban tartózkodtak (*actum in Antiqua Villa sabbatho proximo post diem sancte Margarethe virginis, tempore conventionis cum serenissimo principe domino Sigismundo rege Hungarie*).⁶⁴ A forrásul szolgáló oklevél, amely II. Ulászló és az 1399-ben elhunyt Hedvig közös kiadványa, sajnos nem tartalmazza az évet, ám Zsigmond itineráriumával csak az 1397. évben mutat összhangot; a magyar király július 13-án és 14-én ugyancsak Szepesófaluból keltezte egy krakkói polgár érdekében kiállított okleveleit.⁶⁵ A találkozó iglói lokalizálása azon a feltételezésen alapult, hogy Zsigmond Iglón keltezte egy ugyancsak július 14-én írt levelét, amelyben a Német Lovagrend nagymesterét tájékoztatta a békekötésről.⁶⁶ Az említett adatok ismeretében azonban kijelenthető, hogy a királytalálkozó nem Iglóban, hanem Szepesófaluban történt.

Zsigmond király, valamint II. Ulászló és unokatestvére, Vitold litván nagyfejedelem találkozói a jövőben valóban városokban zajlottak,⁶⁷ Szepesófaluban nem merült feledésbe. Amellett, hogy a két királyság közti tárgyalások a koronás fők távollétében alkalmanként továbbra is itt zajlottak, előfordult, hogy Zsigmond és II. Ulászló ezen a helyen találkozott, mielőtt a magyar vendéglátó valamelyik közeli városba kísérte volna a lengyel királyt. 1423-ban – valamikor a március 19. utáni napokban – az első találkozás a lengyel oldalon található Sromowce Wyżne melletti mezőn (*in campo prope Schramowicze*) történt: a királyok a lóról leszállva jobbukat nyújtották és megölelték egymást, majd a településre bevonulva elpanaszolták személyes és országaikat érintő sérelmeiket,

⁶⁴ (1397.) július 14.: Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardynskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. We Lwowie 1876. 10–11. (A kiadásban hibásan 1396. július 15-i kelettel.) Lásd még *Antoni Gąsiorowski: Itinerarium Króla Władysława Jagiełły 1386–1434*. Warszawa 2014.² 49. Az irodalomban felmerült az is, hogy a találkozó Késmárkon folytatódott (*Pósán László: Luxemburgi Zsigmond és az első toruńi béke [1411]*. In: Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek [1388–1427]. Szerk. Novák Ádám. [Fontes Memoriae Hungariae 2.] Debrecen 2018. IV.), ez azonban lehetetlen, mivel II. Ulászló a találkozó július 14-i napjának estéjét már Szandecben, Zsigmond pedig Iglón töltötte. *Gąsiorowski, A.: Itinerarium i. m.* 49.; *Engel Pál – C. Tóth Norbert: Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. (Subsidia ad Historiam Medii Aevi Hungariae Inquirendam I.) Bp. 2005. 73.

⁶⁵ MNL OL Diplomatikai Levéltár [a továbbiakban DL] 13 489., 13 490.

⁶⁶ Zsigmondkori Oklevéltár I–XV. (1387–1428). Ed. Mályusz Elemér et al. Bp. 1951–2022. (a továbbiakban ZsO) I. 4873. sz.

⁶⁷ *C. Tóth Norbert: Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozója a lublói béke után (1412–1424)*. Történelmi Szemle 56. (2014) 3. sz. 339–356.

a további tárgyalásokat azonban az országnagyokra hagyták.⁶⁸ Miután az utóbbiak megállapodtak a megegyezés részleteiről, Zsigmond és II. Ulászló kíséretükkel Késmárcra vonultak, ahol március 30-án a két uralkodó ünnepélyesen ratifikálta a tárgyalások eredményeként megszövegezett szerződést.⁶⁹

Az 1423. évi lengyel–magyar királytalálkozó legfőbb forrása Jan Długosz krónikája, amelyben Szepesófalú már jóval korábban, egy Árpád-kori összejövettel kapcsolatban is felbukkan. A Długosz által emlegetett találkozó állítólag 1193-ban történt, résztvevői pedig II. Kázmér lengyel fejedelem és III. Béla magyar király voltak.⁷⁰ A késő középkori szerző nem az egyetlen forrásunk az eseményre nézve: a 13. század vége és a 14. század vége között keletkezett *Chronica Poloniae maioris* szerint valóban sor került egy, a korábbi barátságot megerősítő találkozóra a két uralkodó között, ám ennek helyét a krónika nem említi.⁷¹ Długosz ezzel szemben nemcsak az állítólagos helyszínről, Szepesófaluról tud, hanem arról is, hogy III. Béla az összejöveten lemondott az orosz fejedelemségekre vonatkozó igényeiről, és elismerte, hogy azok valójában Lengyelország érdekszférájához tartoznak. A magyar korona orosz területeket illető jogairól éppen Zsigmond király mondott le 1397-ben II. Ulászló javára, igaz, csak annak haláláig.⁷² Az 1193. évi találkozóra vonatkozó elbeszélés tehát éppen olyan korszerűtlen elemeket tartalmazó, 14–15. századi politikai vitákra reflektáló leírásnak tűnik, mint a *Chronica Poloniae maioris*-ban olvasható másik, Jan Długosz által ugyancsak átvett és továbbfejlesztett epizód,⁷³ amely szerint 1108. évi szepességi találkozásuk idején Könyves Kálmán eljegyezte állítólagos Kálmán nevű fiát III. Boleszló lengyel fejedelem leányával, Judittal, s az eredetileg lengyel fennhatóság alatt álló Szepesség a menyasszony hozományaként került magyar kézre. A lengyel történeti hagyományból merítő kora újkori szepességi krónikák még az 1108. évi találkozó helyszínét is tudni vélik, amely szerintük ugyancsak Szepesófalúval azonos.⁷⁴ Ha mászt nem is, azt mindenesetre feltételezhetjük, hogy az Árpád-kori határ

⁶⁸ Ioan. Dlug. Ann. VIII. 188–189.

⁶⁹ ZsO X. 329. sz. (Zsigmond példánya), Kodex dyplomatyczny Litwy. Wydany z rękopismów w archiwum tajnem w królewcu zachowanych. Ed. Edward Raczyński. w Wrocławiu 1845. 300–303. (II. Ulászló példánya)

⁷⁰ Ioan. Dlug. Ann. III. 154.

⁷¹ Kronika Boguchwała i Godysława Paska. Eds. W.A. Maciejowski – August Bielowski. In: Monumenta Poloniae Historica (a továbbiakban MPH) II. Lwów 1872. (a továbbiakban Chron. Mai. Pol.) 536. A forrásra összefoglalóan lásd *Marek Derwich: Chronica Poloniae maioris*. In: The Encyclopedia of the Medieval Chronicle I–II. Ed. R. Graeme Dunphy. Leiden–Boston 2010. I. 394.

⁷² ZsO I. 4872. sz.

⁷³ Chron. Mai. Pol. 514–515.; Ioan. Dlug. Ann. II. 236–237.

⁷⁴ Hain Gáspár lőcsei krónikája. Kiad. Bal Jeromos – Förster Jenő – Kauffmann Aurél. Lőcse 1910–1913. 9. Minderre lásd *Szabó András Péter: Caspar Hain lőcsei krónikája – egy kompiláció forrásai*. In: Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyar történetírásról. Szerk. Tóth Gergely. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp. 2014. 191–192.

menti lengyel–magyar királytalálkozóknak valóban Szepesófalú környéke adhatta otthont. A *Halics-vollhíniai évkönyv* szerint Fehér Leszek krakkói fejedelem és II. András 1214. évi találkozására Szepesben (во Зпиши) került sor – valószínű, hogy ezúttal is a magyar–lengyel határ régióra kell gondolnunk.⁷⁵

Bár az Árpád-házi uralkodók többször is találkoztak orosz fejedelmekkel, ezek az összejövetelek nem a határon történtek, hanem a magyar király fegyveres segítségnyújtása alkalmával a Rusz területén (1152-ben Jarosław mellett, 1205-ben Sanok városában),⁷⁶ vagy – a halicsi fejedelem hűbéri alárendeltségével összhangban – a Magyar Királyság belsejében: 1235-ben Székesfehérvárott,⁷⁷ 1240–1241 telén ismeretlen helyen,⁷⁸ 1246-ban Zólyomban⁷⁹ és valamikor 1247 és 1250 között Pozsony mellett.⁸⁰

A bizánci uralkodók esetében két határ menti helyszínről is hírt adnak forrásaink. 1129 októberében a Duna Barancs melletti szigetén (a mai Moldvaszigeten) kötött békét II. István és II. (Komnénosz) János bizánci császár – bizonyára az ilyenkor szokásos óvintézkedések megtételével –,⁸¹ míg 1191-ben a Száva folyó mellett rendezték konfliktusukat II. (Angelosz) Izsák császár és III. Béla.⁸² A találkozók helyszíneiről árulkodó tudósítások a Bizánci Birodalom és a Magyar Királyság 12. századi határára vonatkozó ismereteink értékes forrásai. Ezeket az ismereteket egészíti ki az az 1220-as évekből származó, a magyar történetírásban a legutóbbi időkig csak kevésbé ismert leírás – I. Nemanja István szerb uralkodó, szerzetesi nevén Szent Simeon életrajza –, amely II. András és a hagiográfiai mű szerzője, II. (Prvovenčani, azaz Elsőnek koronázott) István nagyzsupán 1215. évi

⁷⁵ Orosz Évkönyvek 330–333. A szepesi terület belsejére gondol *Márta Font*: Meeting of Rulers in the Scepus Region (1214). Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis 11. (2021) 14.

⁷⁶ Orosz Évkönyvek 170–173., 304–307.

⁷⁷ Chron. comp. saec. XIV. 467.

⁷⁸ Orosz Évkönyvek 406–409.

⁷⁹ Orosz Évkönyvek 430–433. Az esemény dátumára lásd *Senga Toru*: IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett „tatár-levele”. Századok 121. (1987) 4. sz. 592–595.

⁸⁰ Orosz Évkönyvek 434–437. A találkozó időpontja vitatott: 1251: *Font Márta*: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.) Szeged 2005. 255.; 1252: *Rudolf V.*: Közép-Európa i. m. 155. Számomra Dariusz Dąbrowski érvei tűnnek a legmeggyőzőbbnek, aki a császári követeket emlegető Halics-vollhíniai évkönyv nyomán arra hívja fel a figyelmet, hogy az eseményre csak II. Frigyes császár életében kerülhetett sor, leginkább 1247 vagy 1249 nyarán, lásd *Dariusz Dąbrowski*: Stosunki polityczne między królem Węgier Belą IV, niektórymi książętami polskimi i Romanowiczami w latach 1242–1250 (ze szczególnym uwzględnieniem kwestii matrymonialnych). In: Polska w kręgu polityki, kultury i gospodarki europejskiej. Ed. Zbigniew Zyglewski. Bydgoszcz 2007. 55–59. Az elbeszélés 1247 és 1250 közé datálható események között olvasható. The Hypatian Codex Part Two: The Galician-Volynian Chronicle. An annotated translation by George A. Perfecky. München 1973. 59–62.

⁸¹ „in insulam, que civitati Boronch proxima est”. Chron. comp. saec. XIV. 442.

⁸² Nicetae Choniatae Historia I–II. Recensuit Ioannes Aloysius van Dieten. Corpus Fontium Historiae Byzantinae XI/1–2. Berolini et Novi Eboraci 1975. 446. Keltezésére lásd *Makk Ferenc*: III. Béla és Bizánc. Századok 116. (1982) 1. sz. 57.: 170. jegyz.

találkozójának állít emléket.⁸³ A forrás igazolja, hogy a Morava-vidékre vonatkozó magyar igények az 1210-es évekre kézzelfogható valósággá váltak. A III. Béla által meghódított, Dunától délre fekvő Morava-vidék II. (Angelosz) Izsák császár magyar felesége, Margit hozományaként került ismét bizánci kézre 1185-ben. A császár halála (1204) után az Árpád-házi királyok a magukénak tekintették a területet, amelyet – a Macsói Hercegség részeként – a Magyar Királyságba visszatérő Margit és utódai birtokoltak. Mindezzel összhangban áll, hogy Szent Simeon életrajza szerint a magyar és a szerb uralkodó határ menti találkozója Ravnóban, a mai Čuprijában kerül sor, amelyből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar fennhatóság alatt álló terület 1215-ben elérte a Morava melletti Juhor hegységet is.⁸⁴

Királytalálkozók az országhatáron belül

Fentebb már utaltam arra a középkor évszázadaiban következetesen érvényesülő szabályra, amely szerint az alacsonyabb rangú – hatalmát esetleg hűbéri függésben gyakorló – uralkodónak kellett útra kelnie a magasabb státuszú koronás fő országának belseje felé. A korai középkorban az egyenrangú uralkodók természetes találkozási helye a határ volt, ám idővel ők is egyre sűrűbben látogattak el egymás országának belsejébe. A 13. század vége előtt ezt egyértelműen presztízsvesztésnek tekintették: a közép-európai régióban ezért is olyan különleges az 1234. évi stadlaui találkozó. II. András és I. Vencel cseh király a jelek szerint nem érezték méltóságukra nézve sérelmesnek, hogy elfogadják II. (Harcias) Frigyes meghívását az osztrák herceg húga, Konstancia és III. Henrik meissen-i örgróf egybekelésére, amelyet Bécs közelében, a Dunától északra fekvő stadlaui mezőn rendeztek meg 1234. május 1-jén.⁸⁵ Két héttel a stadlaui esküvő után maga II. András is megházasodott, arról azonban nem tudunk – bár kizárni sem tudjuk –, hogy a székesfehérvári szertartáson külföldi uralkodók is jelen lettek volna.⁸⁶

⁸³ Stef. Prvov. Žit. Sv. Sim. 124–129.

⁸⁴ A találkozóra lásd *Bácsatyi Dániel*: Jolánta királyné hitbére és az Aranybulla. Egy ismeretlen adománylevél 1222-ből. In: Magyarország és a római Szentszék III. Exquisite lucubrationes Cornelio Szovák amicabiliter dicatae. Szerk. Tusor Péter – Kanász Viktor. (Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae Ser. I. Collectanea Vaticana Hungariae I/21.) Bp.–Róma 2022. 15–19.

⁸⁵ Ann. Sancr. 637–638.

⁸⁶ *Patrizia Cremonini*: II. András és Beatrice d’Este házasságkötése. (Székesfehérvár, 1234. május 14.) In: Királynék a középkori Magyarországon és Európában. Konferencia Székesfehérváron 2016. szeptember 22. Szerk. Szovák Kornél – Zsoldos Attila. (Közlemények Székesfehérvár Történetéből) Székesfehérvár 2019. 187–198.

A mozgással járó presztízavesztés ellensúlyozásának egyik eszköze az volt, ha a vendég a találkozót követően azonnal visszahívta vendéglátóját saját országa területére. Mint láttuk, ez történt 1233–1234 telén Bécsújhely mellett II. András és II. (Harcias) Frigyes békekötésekor.⁸⁷ Ha a felek egyike számára olyan fontos volt a személyes tárgyalás, hogy egy vele egyenrangú uralkodót hajlandó volt annak székhelyén felkeresni, a presztízses elkerülése érdekében az utazás hivatalos céljaként egy zárandokhely felkeresését is megjelölhették.⁸⁸ V. István első külföldi útja sógorához, V. Boleszló krakkói fejedelemhez vezetett, névleg azért, hogy tiszteletét tegye Szent Szaniszló krakkói püspök sírjánál. A csekély kísérettel (*paucis comitantibus*)⁸⁹ utazó magyar király érkezése aligha maradhatott titokban. Az eseményről tudósító kislengyelországi évkönyv, a *Rocznik Traski* mégis mintha arra utalna, hogy a két uralkodó találkozását – nyilván V. István megszégyenülésének elkerülése érdekében – igyekeztek véletlenszerűnek látszó eseményként megszervezni: „Ugyanabban az évben eljött István magyar király, hogy meglátogassa Szent Szaniszló sírját, és mikor meglátta Boleszló fejedelmet, aki leánytestvére, Kinga férje volt, békét kötöttek és egyetértésre jutottak egymással.”⁹⁰ V. István augusztus 27-én vonult be Krakkó városába, s gyorsan, mindössze két nap alatt⁹¹ megkapta, amit akart: az addig ellenséges V. Boleszló semlegességét a II. Ottokár cseh király elleni, küszöbön álló háború esetére.⁹²

Ugyancsak kevesek tudtával (*paucissimis hoc rescientibus*) kelt útra a Magyar Királyság felé másfél évszázaddal korábban, 1113 nagybőjti időszakában III. Boleszló lengyel fejedelem, hogy meglátogassa a számára különösen kedves Szent Egyed somogyvári egyházát és Szent István székesfehérvári sírját. Az utazásról beszámoló egykorú forrás, Anonymus Gallus a zárandoklatot a látogatás legfőbb céljaként állítja be, amelynek csak ürügyül szolgált a fejedelmi találkozó (*occasione colloqui*).⁹³ A szakirodalom általában elsődlegesnek tekinti a lengyel történetíró által megjelölt motivációt, s talán valóban nem kell kételkednünk abban, hogy

⁸⁷ Ann. Sancr. 628.

⁸⁸ Moeglin, J.-M. – Péquignot, S.: Diplomatie i. m. 176–178.

⁸⁹ ÁÚO XII. 41. (RA II/1. 2083. sz.)

⁹⁰ „Eodem anno venit Stephanus rex Ungarie visitare sepulchrum sancti Stanislay, et dum vidit ducem Bolezlaum, qui habebat dominam Kingam sororem germanam, feceruntque pacem et concordiam inter se.” Rocznik Traski. Ed. August Bielowski. In: MPH II. 841. (A szerző fordítása.)

⁹¹ „Domnus Stephanus rex Hungarie intrat Cracoviam 6. Kal. Septembris et mansit duobus diebus, tercio autem die ad propria revertitur.” Annales Cracovienses capituli. Ed. Richard Röpell – Wilhelm Arndt. In: MGH SS XIX. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae 1866. (a továbbiakban Ann. Crac. cap.) 605.

⁹² Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. (Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok) Bp. 2002.² 211. Zsoldos Attila feltételezése szerint az utazás elsődleges célja az ekkor talán még Krakkóban tartózkodó trónörökös, László herceg hazahozatala lehetett. Zsoldos Attila: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. (História Könyvtár. Monográfiák 24.) Bp. 2007. 81–82.

⁹³ Anon. Gall. Gesta 276.

III. Boleszló döntésében komoly szerepet játszott, hogy patrónusa, Szent Egyed monostorában akart vezekelni azért, mert eltávolította a hatalomból – kései hagyomány szerint megvakíttatta – öccsét, Zbigniewet.⁹⁴ Azzal is számolnunk kell azonban, hogy a lengyel uralkodó azért vállalkozott a kockázatos és a korban merőben szokatlan utazásra a Magyar Királyság belsejébe, mert sürgősen kérni akart valamit vendéglátójától, Könyves Kálmántól.

Természetesen azok a ritka esetek sem számítottak presztízsesvesztésnek, amikor egy idegen uralkodó azért lépett a Magyar Királyság területére, hogy fegyveres segítséget nyújtson a magyar királynak. II. Vladislav cseh király III. István mellett vonult az ország déli határára 1164 nyarán, hogy a Magyar Királyságot fenyegető I. (Komnénosz) Manuél bizánci császár ellen harcoljon; részben az ő közvetítésének köszönhető, hogy összecsapásra végül nem került sor.⁹⁵ A mongol fenyegetés miatt érkezett Magyarországra 1241 elején II. (Harcias) Frigyes, aki részt vett a támadók előőrsei elleni Pest környéki harcokban, ám még a muhi ütközet előtt hazatért,⁹⁶ hogy aztán a csatavesztés után a nyugati országhatárra menekülő, kiszolgáltatott IV. Bélát hainburgi tárgyalásuk során rákényszerítse három nyugat-magyarországi megye elzálogosítására.⁹⁷ Megbízhatóbb harcostársnak bizonyult III. (Szép) Frigyes osztrák herceg, aki 1317 októberében segítette ki hadseregével a Komáromot ostromló I. (Anjou) Károlyt.⁹⁸

Külföldi koronás fők hűbéri igényeik érvényesítése érdekében hódítóként is magyar földre léphettek. A Szent István halálát követő zavaros időkben a német királyok háromszor is tiszteletüket tették Székesfehérváron. Ezek a látogatások azonban nem egyenrangú felek találkozási voltak: 1044-ben III. Henrik maga helyezte a koronát pártfogoltja, Orseolo Péter fejére,⁹⁹ aki a következő évben az országa szuverenitását jelképező hatalmi szimbólumot, a lándzsát is átadta császári vendégének.¹⁰⁰ I. Béla magyar király 1063. évi legyőzése és halála után a tizenhárom éves IV. Henrik német király sógora, a tíz esztendőös Salamon székesfehérvári koronázásának résztvevője volt.¹⁰¹

⁹⁴ *Bagi D.*: Gallus Anonymus és Magyarország 153–164.

⁹⁵ Vincentii Pragensis Annales. Ed. Wilhelm Wattenbach. In: MGH SS XVII. 681–682.; *Ferenc Makk*: The Árpáds and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th Century. Bp. 1989. 90–91.

⁹⁶ Roger. Carm. miser. 564–569.

⁹⁷ Roger. Carm. miser. 575.

⁹⁸ Ioh. Vict. Lib. II. 67–68., 107.

⁹⁹ Ann. Altah. 37.; Chron. comp. saec. XIV. 333.

¹⁰⁰ Ann. Altah. 40. A lándzsa szerepének értelmezésére lásd *Gerics József* – *Ladányi Erzsébet*: A Szent István lándzsájára és koronájára vonatkozó források értelmezése. Levéltári Szemle 40. (1990) 2. sz. 3–14.

¹⁰¹ Chron. comp. saec. XIV. 361–362.

A magyar királyok ugyancsak vállalkoztak olyan külföldi hadi kalandokra, ahol szövetséges fejedelmekkel is találkoztak. 1152 első felében II. Géza II. Izjaszláv kijevi nagyfejedelem kérésére kelt át az Északkeleti-Kárpátokon, és a Szan folyó melletti csatában – nem messze Przemyśltől – együtt kerekedtek felül Vlagyimirko halicsi fejedelmen.¹⁰² Az 1278. évi morvamezei csata előtt és után IV. László személyesen is felkereste szövetségését, I. Rudolf német királyt.¹⁰³ 1304 kora őszen I. Károly Habsburg rokonai, Rudolf osztrák herceg és I. Albert német király társaságában vonult hadba II. Vencel cseh király ellen.¹⁰⁴ A Habsburg hercegek elleni 1336. évi cseh–lengyel–magyar háborús vállalkozás idején I. Károly szövetségesei – Luxemburgi János cseh és III. Kázmér lengyel király – oldalán vett részt a marcheggi haditanácson.¹⁰⁵

A magyar király nem csak az országhatár közelében nyújthatott segítséget szövetségeseinek; a legtávolabbi célpont a II. András által felkeresett Jeruzsálemi Királyság volt. A magyar uralkodó közeli rokonai – VI. Lipót osztrák és I. Ottó meráni herceg, valamint II. Henrik isztriai őrgrof – mellett a szentföldi fejedelmekkel, I. Hugó ciprusi és János jeruzsálemi királyokkal, valamint unokatestvérével, IV. Bohemund antiochiai fejedelemmel is találkozott Akkóban; az első haditanácsot a magyar uralkodó sátrában tartották meg.¹⁰⁶ Közismert, hogy az 1218 elején az Akkóból hazainduló magyar király számos közel-keleti udvart felkeresett: a Tripoliszi Grófság és az Antiochiai Fejedelemség székhelyei után a kilikiai örmény királyt, II. Leót, majd Nikaiában I. (Laszkarisz) Tódort is meglátogatta, s az utóbbi két esetben – gyermekeik eljegyzése révén – dinasztikus szálak is kötődtek az Árpád-ház és a közel-keleti keresztény uralkodócsaládok között.¹⁰⁷

A Magyar Királyságra vonatkozó nyugat-európai tudás formálódására nagy hatást gyakorolt, hogy a keresztes államokba vezető szárazföldi út hosszan követte a Duna vonalát, így Magyarországot is érintette. A királyságon átkelő koronás zarándokoknak többször is alkalmuk nyílt találkozni a magyar királyokkal. A 13. században két ízben is a Magyar Királyságon utaztak át a szék- városukba, Konstantinápolyba tartó latin császárok: 1220–1221 telén sógora,

¹⁰² Orosz Évkönyvek 168–187.

¹⁰³ Stájer rimes krónika 150., 163.

¹⁰⁴ Stájer rimes krónika 317–321.

¹⁰⁵ Chron. Aule Reg. 332.

¹⁰⁶ Historia Damiatina. In: Die Schriften des Kölner Domscholasters, späteren Bischofs von Paderborn und Kardinalbischofs von S. Sabina Oliverus. Hrsg. Hermann Hoogeweg. Stuttgart 1894. 164. II. András keresztes hadjáratára a kérdés legfrissebb összefoglalását lásd *László Veszprémy: The Royal Árpád Dynasty of the Hungarian Kingdom under the Spell of Jerusalem and the Holy Land (1000–1301)*. Jerusalem HAJJ. Hungarian Academy in Jerusalem Journal 1. (2026) 53–79.

¹⁰⁷ (1219); VMHH I. 20–21. (RA I/1. 355. sz.)

II. András udvarában vendégeskedett Courtenay-i Róbert;¹⁰⁸ 1239 őszén pedig öccse, II. Balduin császár és keresztesei vonultak át IV. Béla Magyarországn, bár ezúttal forrásaink nem tudósítanak királytalálkozóról.¹⁰⁹ Nem került sor összejövetelre akkor sem, amikor 1147 nyarán német keresztések érkeztek a Magyar Királyságba, amelynek oka a III. Konrád német és II. Géza magyar király között kialakult hűvös viszony volt.¹¹⁰

Annál szívélyesebb fogadtatásban részesült – mint láthattuk – a pár héttel később érkező VII. Lajos francia király. A magyar és a francia uralkodó a Duna két partján vonultak egymással párhuzamosan, mígnem II. Géza követei útján arra kérte vendégét, hogy keljen át a folyón, és látogassa meg. A francia szemtanú, Deuli Odo mindezt azzal magyarázta, hogy a magyar királynak nem volt elég bátorsága átkelni a túlpartra;¹¹¹ az indoklást azonban joggal tarthatjuk célzatosnak, hiszen II. Gézának – idegenből érkezett vendégével szemben – a saját országában aligha akadhatott sok félnivalója. A magyar király meghívása mögött alighanem az a megfontolás állt, hogy II. Géza nem alázkodhatott meg VII. Lajos előtt azzal, hogy ő keresi fel vendége táborát, miközben a fegyveres zarándokként érkező francia király, aki néhány herceg és püspök szűkkörű kíséretében eleget is tett a meghívásnak, jelentősebb presztízavesztés nélkül megtehetette mindezt.

Kevésbé körülményesen zajlott a keresztet felöltő I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár és az ezer fegyveres által kísért III. Béla magyar király összejövetele 1189. június 4-én. Ezúttal mindkét uralkodó a Dunától délre tartózkodott, s a királyi székváros, Esztergom mellett (*in vicinia Strigoniae*) találkoztak össze,¹¹² ahol a nép éljenzése közepette sor került a béke megerősítésére és a királyné, Capet Margit fejedelmi ajándékának, egy pompás sáturnak az átadására is. A császár négy napig időzött Esztergom városában, mire III. Béla meghívta a település feletti várba, ahol az előkelő vendég fogadására alkalmas királyi palota állt. A magyar király gondoskodott I. Frigyes további szórakoztatásáról is: a két uralkodó négy napot töltött közös vadászattal Attila király városa, azaz Óbuda közelében.¹¹³ Barbarossa Frigyes 1189. évi esztergomi és óbudai vendégeskedése

¹⁰⁸ *Bánány Attila*: Courtenay Róbert latin császár Magyarországon. In: Francia–magyar kapcsolatok a középkorban. Szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely. (Speculum Historiae Debreceniense 13.) Debrecen 2013. 153–180.

¹⁰⁹ *Bácsatyai Dániel*: A 13. századi francia–magyar kapcsolatok néhány kérdése. Századok 151. (2017) 2. sz. 252–254.

¹¹⁰ Chron. comp. saec. XIV. 457–458.

¹¹¹ Odo Deogl. De prof. Lud. VII. 34.

¹¹² Historia de expeditione Friderici imperatoris (Der sogenannte Ansbert). Ed. Anton Chroust. (MGH SS rer. Germ. NS V.) Berlin 1928. (a továbbiakban Hist. exp. Frid.) 25. A találkozóra lásd Szovák K.: Királytalálkozók Esztergomban i. m. 44–53.

¹¹³ Arnoldi abbatís Lubecensis Chronica. Ed. Johann Martin Lappenberg. In: MGH SS XXI. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae 1869. (a továbbiakban Arnold Lubec. Chron.) 171.

már a királytalálkozók új típusát képviseli: a magyar uralkodó, aki mindent megtett azért, hogy biztosítsa vendége kényelmét és mulattatását, frissen kiépülő székvárosaiiban fogadta korának leghatalmasabb európai uralkodóját. III. Béla joggal remélhette, hogy a keresztes nimbuszal övezett császár dicsőségéből a méltó vendéglátás révén ő maga is részesülhet. Az esztergomi fejedelmi mulatságok azonban hosszú ideig folytatás nélkül maradtak: csaknem másfél évszázadot kellett várni, hogy magyar királyi székhelyen ismét hasonlóan fényes fejedelmi találkozót rendezzenek. Élete utolsó éveiben a gyakran betegeskedő I. Károly az 1335. évi összejövettelhez hasonlóan Visegrádon fogadta a külföldi uralkodókat: 1338 márciusában,¹¹⁴ majd a következő év elején a majdani császárt, Luxemburgi Károly morva őrgrófot,¹¹⁵ 1339 nyarán pedig III. Kázmér lengyel királyt látta vendégül.¹¹⁶ Az utolsó visegrádi királytalálkozóra szomorú esemény miatt gyűltek össze a szomszédos országok koronás fői; a magyar uralkodó ravatalánál a morva őrgróf és a lengyel király is megjelent.¹¹⁷ A gyászoló trónörökös, I. (Nagy) Lajos később már nem itt, hanem a városiasodás magasabb fokán álló új székhelyén, Budán fogadta fejedelmi vendégeit.

Visegrád és Buda néhány évtizedes késéssel csatlakozott azokhoz a közép-európai székvárosokhoz, amelyek ünnepélyes fejedelmi találkozóknak adtak otthont. A régió első efféle összejöveteleire az 1290-es években, Bécsben került sor: I. Albert osztrák herceg 1293 decemberében sógorát, II. Vencel cseh királyt,¹¹⁸ 1296-ban pedig újdonsült vejét, III. András magyar királyt látta vendégül székhelyén.¹¹⁹ Az említett két alkalom akár a nagyszabású 1298. évi bécsi összejövetel főpróbájának is tekinthető. Az utóbbi esemény a térség első igazi csúcstalálkozója volt, ahol cseh és magyar szomszédai mellett Albert németországi szövetségesei – például a szász herceg és a brandenburgi őrgróf – valamint számos egyházfejedelem is jelen volt. A diplomáciai eseményen Albert sikerrel vonultatta fel kiterjedt szövetségi rendszerét; támogatásukat rövidesen a német trónért folytatott küzdelemben is igénybe vette. Külpolitikai siker ide vagy oda, Bécs városa ekkor még nem volt felkészülve egy ilyen léptékű eseményre. A magyarok és a rettegett kunok például akkora számban jelentek meg az összejöveten, hogy alig akadt

¹¹⁴ Karoli IV imperatoris Romanorum vita ab eo ipso conscripta et Hystoria nova de Sancto Wenceslao martyre. Autobiography of Emperor Charles IV and His Legend of St. Wenceslas. Eds. Balázs Nagy – Frank Schaer. (Central European Medieval Texts) Bp.–New York 2001. (a továbbiakban Vita Karoli IV.) 100–102. 1338. március 1.: Anjou Oklt. XXII. 96–97. sz., a morva őrgróf visegrádi jelenlétére lásd 1342. augusztus 3.: CD IX/1. 47–50. (Anjou Oklt. XXVI. 416. sz.)

¹¹⁵ Vita Karoli IV. 134.

¹¹⁶ Ioh. Thur. Cron. Hung. 153.

¹¹⁷ Ioh. Thur. Cron. Hung. 159.

¹¹⁸ Ann. Vindob. 717.

¹¹⁹ Ann. Vindob. 718.

hely, ahol álomra hajthatták volna a fejüket, ezért lovaikkal a városfalakon kívüli házakban próbáltak szálláshoz jutni, s az így kialakult tömegjelenetekben többen életüket veszítették.¹²⁰

Fentebb láthattuk, hogy az osztrák hercegekkel 1328-ban, a cseh szomszédal 1291-ben, míg a lengyel királlyal 1397-ben találkoztak utoljára a magyar királyok a határ egy adott pontján. Az egykori határ menti találkozók helyszínét mind gyakrabban tették át egy-egy jelentősebb határközeli városba, amelyek egyre alkalmasabbnak bizonyultak a koronás vendég és kíséretének elszállásolására. Bár később is előfordult, hogy az uralkodók a határon üdvözölték egymást először (például a már említett 1423. évi összejövetel esetében), ám tárgyalásait egyre sűrűbben kényelmesebb körülmények között, egy közeli településen folytatták. Korszakunkban két ilyen magyarországi városról van tudomásunk: az egyik Pozsony, ahol I. Károly két ízben (1331-ben és 1339-ben) tárgyalt szomszédaival;¹²¹ a másik Nagyszombat, ahol 1327 februárjában került sor nagyszabású cseh–magyar királytalálkozóra, s egyben a Luxemburgi- és Anjou-házak közötti dinasztikus kapocs létrehozására.¹²²

A találkozók biztonsága és a kíséret szerepe

A királytalálkozók kockázatos események voltak, amelyeket az uralkodók – bármennyire is törekedtek ellentétek lezárására – nem vállaltak akármilyen áron. Minél távolabbra tekintünk vissza az időben, annál többször találkozunk olyan összejövetelekkel, ahol félő volt az erőszak elszabadulása; ezért a feleknek megfelelő óvintézkedéseket kellett tenniük. A találkozó könnyen végződhetett cselvetéssel, egyik vagy másik fél foglyul ejtésével, meggyilkolásával. Az utóbbira szolgáltathat példát a Kusál honfoglaló magyar vezér elleni merénylet, akit kíséretével együtt a bajorok hívtak közös lakomára (*convivium*, *brandium*), azaz alighanem egy határ menti fejedelmi találkozóra, vélhetően a békekötés ürügyével. Az egykorú évkönyvek által hol 902-re, hol 904-re keltezett esemény valószínűleg inkább 902-ben, a Morva Fejedelemség ellen indított sikertelen magyar hadjárat után történt.¹²³ Hasonló cselvetés áldozatai lettek IV. (Kun) László bárói,

¹²⁰ Ann. Vindob. 720.

¹²¹ 1304-ben I. Károly Pozsonynál találkozott I. (Habsburg) Alberttel és seregével. Stájer rímes krónika 319. Vélhetően mindketten beléptek a városba, legalábbis az I. Károly által kibocsátott szövetséglevél, valamint a magyar előkelők megerősítő oklevele Pozsonyban kelt. 1304. augusztus 24.: CD VIII/1. 158–159., 160–161. 1331-re lásd az 39. jegyz. 1339: Vita Karoli IV. 136.

¹²² *Almásy Tibor – Köfalvi Tamás*: Az 1327. évi nagyszombati királytalálkozó szerződéselevele. Aetas 9. (1994) 1. sz. 151–157.

¹²³ Annales Alamannici, Continuatio Sangallensis. (a továbbiakban Ann. Alam. Cont. Sang.) In: Die St. Galler Annalistik. Hrsg. und übers. Roland Zingg. Ostfildern 2019. 88.; Annales Alamannici,

akiket a más forrásból ismeretlen Dormanus vezér fogatott el a magyar király és közte rendezett találkozón, amelyre a béke reményében (*sub spe pacis*) került sor valamikor 1285 előtt.¹²⁴

Az uralkodók tehát jól tették, ha a találkozó helyszínét kellő számú fegyverrel közelítették meg, arra azonban ügyelniük kellett, hogy meggondolatlan, gyanakvást keltő csapatmozdulatokkal ne sodorják magukat tényleges összecsapásba. Nem sikerült elkerülnie az elővigyázatlanságból adódó ütközetet a frissen megkoronázott II. István királynak, aki 1116 májusában arra készült, hogy az Olšava folyó mellett megújítsa és megerősítse a régi békét és barátságot I. Vladislav cseh uralkodóval. A fejedelem a magyar követek arroganciája miatt elutasította a személyes találkozót. Mindkét rendelkezésünkre álló forrás, Prágai Kozma krónikája és a 14. századi krónikakompozíció egybehangzóan úgy nyilatkozik, hogy a sikertelen követjárás utáni „váratlan, szerencsétlen és nem eltervezett” (*inopina et inprosperata nec precogitata*)¹²⁵ csatát az a meggondolatlan lépés idézte elő, hogy az ifjú magyar király – akivel szemben mindkét kútfő kritikus – a két tábornok elválasztó folyó túlsó partjára küldte székely és besenyő íjászait, akik uruk tudta nélkül összecsaptak a megrémült csehekkel.¹²⁶ Egy cseh seregrésznek sikerült átkelnie az Olšava déli partjára és meglepni a magyar király táborát, mely kénytelen volt visszavonulni a Vág folyó keleti oldalára. A két elbeszélés közötti fő különbség az, hogy míg a cseh történetíró szerint a Lech-mezei csata óta nem pusztult ennyi magyar a csatatéren, addig a magyar történelmi hagyomány úgy tudja, hogy végül II. István lett a győzelem.

Az efféle vérontás elkerülését szolgálták azok a határ menti találkozók, amelyekre kisszámú, fegyvertelen tanú jelenlétében, a felek által könnyen belátható és ellenőrizhető helyeken, például hidakon vagy folyami szigeteken került sor. Háromszáz válogatott fegyveresét hátrahagyva, mindössze három hűséges lovagjával lépett a Lajta hídjára 1096 szeptemberében Bouillon-i Gottfried alsó-lotaringiai herceg, az első keresztes hadjárat vezetője. A hídon már ott várta Könyves Kálmán magyar király, s miután csókkal köszöntötték egymást, és a felek jószándéka az első beszélgetés közben egyértelművé vált, a vendéglátó országa belsejébe invitálta Gottfriedet, annak tizenkét vitézével együtt. Nyolc napot töltöttek együtt Sopron várában, ahol országa előkelőinek tanácsára Kálmán kezeseket kért vendégétől a keresztes sereg vezetői közül. Miután a felek szerződést (*foedus*)

Continuatio Rinaugiensis. (a továbbiakban Ann. Alam. Cont. Rinaug.) In: Die St. Galler Annalistik i. m. 100. Kusál halálának keletkezésére lásd *Bácsatyai Dániel*: A kalandozó hadjáratok nyugati kútfői. (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára) Bp. 2017. 54., 71–72.

¹²⁴ *Györffy Gy.*: Adatok i. m. 15. (RA II/2–3. 3351. sz.)

¹²⁵ Cosm. Prag. Chron. Boem. 216.

¹²⁶ Chron. comp. saec. XIV. 434–437.

kötöttek a biztonságos átkelést illetően, amelyet az országnagyok esküje is megerősített (*percusserunt et universi primores regni sui in iure iurando*), a magyar király kérésére Gottfried öccse, Balduin és házanépe kezesként Kálmán udvarába érkezett, s ott is maradt, amíg a keresztesek el nem érték az ország déli határát.¹²⁷

Ugyancsak szerencsések a forrásadottságai V. István és II. Ottokár 1270. október 16-án lezajlott Pozsony környéki összejövetelének, hiszen az eseményt cseh, osztrák és magyar szempontból is megismerhetjük. Kemény fia Lőrinc szörényi bán azon kevesek közé tartozott, akik elkísérték V. Istvánt a Pozsony melletti szigeten tartott összejövetelre. A Lőrinc bán érdemeiről beszámoló királyi oklevél arra utal, hogy a békekötést övező óvintézkedésekre II. Ottokár bizalmatlansága miatt volt szükség: a cseh uralkodó ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy a találkozóra egy szigeten, szűk kíséret jelenlétében kerüljön sor, amit V. István a veszélyek ellenére is vállalt.¹²⁸

A *Stájer rímes krónika* szerint a két uralkodó fejenként tizenkét emberrel – főpapokkal és bárókkal – lépett a szigetre, s a királyok rövid személyes tárgyalása után négy-négy személyt bízta meg azzal, hogy dolgozzák ki a béke feltételeit. Mivel a szerződés kimunkálását intéző nyolc személyre vonatkozó híradást a békeokmány II. Ottokár által kiadott változatának fennmaradt töredéke is hitelesíti,¹²⁹ talán nem kell kételkednünk a rímes krónika biztonsági óvintézkedésekre vonatkozó beszámolójában sem: amikor az uralkodók és kíséretük vízre szállt, a másik fél ellenőrei ügyeltek arra, hogy a fedetlen csónakokba ne rejthessenek fegyvereket. A békeszerződést ott helyben ünnepélyes oklevélbe foglalták, amit az uralkodók pecsétjeikkel láttak el. A sziget elhagyása után a gyanakvó cseh király addig táborozott Pozsony környékén, amíg meg nem győződött arról, hogy V. István kellő távolságba került, s átkelt a Vág folyón.¹³⁰

II. Ottokár bizalmatlansága nem volt indokolatlan. A két király személyes jelenléte sem jelentett elegendő garanciát arra, hogy alig néhány hónap múlva, 1270 végén V. István támadásával ne újuljon ki a két fél konfliktusa. A háború csak 1271 nyarán zárult le, ám a felek – érthető módon – immár nem tartottak igényt személyes találkozóra: a Pozsony városában kidolgozott békeszerződést V. István július 3-án – ugyancsak Pozsonyban –, míg II. Ottokár csak július

¹²⁷ *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*. Ed. transl. Susan B. Edgington. Oxford Medieval Texts. Oxford 2007. (a továbbiakban Albert. Aquen. Hist. Ieros.) 60–69.

¹²⁸ 1271. március 23.: ÁÚO XII. 41. (RA II/1. 2083. sz.) A magyar fordítást lásd Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). Vál., bev., jegyz. Kristó Gyula. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 1.) Szeged 2000.² 93.

¹²⁹ (1270. október 16. k.): ÁÚO III. 241–242.

¹³⁰ *Stájer rímes krónika* 132–134.

14-én erősítette meg Prágában.¹³¹ A cseh király – mint láthattuk – nem volt többé hajlandó arra, hogy személyesen találkozzon a magyar királlyal.

Később, amikor jellemzően már nem a határon, hanem az ország belsejében rendezték a találkozokat, a vendégek biztonságérzetéről menlevelek révén gondoskodott a magyar uralkodó. I. Károly 1328-ban kötelezte magát, hogy a fejedelmi találkozó céljából hozzá látogató osztrák hercegeknek és utódaiknak, valamint kíséretüknek sérthetetlenséget biztosít.¹³² E dokumentumot csak egy évvel előzte meg Luxemburgi János és I. Károly nagyszombati találkozója,¹³³ s a cseh király és kísérete bizonyára ugyancsak kapott írásos garanciát biztonsága szavatolását illetően a magyar uralkodótól. A nagyszombati találkozó a Magyar Királyságban rendezett fejedelmi találkozók bő évszázados sorozatának nyitánya; a Habsburg hercegek részére kiállított következő évi menlevél pedig az új korszak ékesszóló hírnöke.

Kik kísérték el a magyar uralkodót a fejedelmi találkozók helyszíneire? Láthattuk, hogy a határ menti összefüggéseken teljes hadseregek álltak a király háta mögött, amelyek – miként az 1116-ban történt – a felek ügyetlensége miatt akár össze is csaphattak egymással. A jelenlévő fegyveres kíséretnek tehát első-sorban az uralkodó védelméről kellett gondoskodnia; legelőkelőbb tagjainak, az országnagyoknak azonban az is kötelességeik közé tartozott, hogy tanácsukkal (*consilium*) segítsék a felek közötti megegyezést. Alkalmanként meghatározó szerep jutott nekik a konfliktuskezelés területén, s döntőbírákként (*arbiter*) részt vettek a megállapodások kidolgozásában.¹³⁴ Mint láthattuk, ez történt 1270-ben, a Duna-szigeti találkozón, mint ahogy 1291-ben, III. András és I. Albert osztrák herceg békekötését megelőzően is. Az utóbbi esetben a *Stájer rimes krónika* páratlan leírást őrzött meg a döntőbíráskodás többlépcsős folyamatáról. A köpcsenyi fejedelmi találkozót ezúttal a kíséretnek határ menti összefüggése előzte meg: osztrák részről 25 főpap és báró, magyar oldalról legkevesebb 32 előkelő jelent meg, akik a besenyőszigeti összefüggéshez hasonlóan négy-négy személyt választottak ki maguk közül a békeszerződés pontjainak tisztázása érdekében. A döntőbírák a hainburgi ferences kolostorba vonultak vissza tárgyalni, s mikor megszületett a tervezet, a Köpcsenyben összefüggő uralkodóknak látszólag nem maradt más dolguk, mint elfogadni az *arbiterek* döntéseit, és szellemes párbeszédekkel

¹³¹ A dokumentumok szövege X. Gergely pápa átírásában maradt fenn, lásd 1272. május 5.: VMHH I. 295–304.

¹³² 1328. szeptember 26.: MNL OL DF 257 973. (Anjou Okt. XII. 430. sz.)

¹³³ *Abmási T. – Köfalvi T.*: Az 1327. évi nagyszombati királytalálkozó i. m. 150–157.

¹³⁴ Az országnagyok különféle funkcióira az uralkodói találkozókon lásd *Jean-Marie Moeglin*: *Communitas regni et „relations internationales” (XIe–XIIIe siècle)*. In: *Communitas regni. La „communauté de royaume” de la fin du Xe siècle au début du XIVe siècle (Angleterre, Écosse, France, Empire, Scandinavie)*. Eds. Dominique Barthélemy et al. Paris 2020. 197–216.

szórakoztatni egymást; világos, hogy az *arbitratió*t megelőző követjárások során a főbb pontokban már megegyezés született, s így a személyes találkozó nem rejtett sok kockázatot.¹³⁵

Az előkelők nemcsak kötelességüket teljesítették, hanem jogaikkal is éltek, amikor szerepet vállaltak az uralkodók közötti konfliktusok kezelésben; konszenzusuk hiányában ugyanis a megállapodás érvényessége is gyengült. Előfordulhatott, hogy egyes résztvevők mindezt egyéni ambícióik érvényesítésére használták fel. Az 1291. évi köpcsényi találkozón így tett az osztrák herceg asztalnokmestere, Emmerbergi Bertold, aki a döntőbírák által előkészített dokumentum felolvasásakor felháborodottan utasította vissza, hogy lemondjon az általa elfoglalt Németújvár erősségéről. A botrányt úgy sikerült elkerülni, hogy a herceg ott helyben ígéretet tett, hogy egy másik várral és ezer ezüstmárkával kárpótolja.¹³⁶

Végezetül a találkozón részt vevő előkelőknek még egy fontos szerep jutott: jóváhagyásuk és a megállapodás tiszteletben tartására tett esküjük a másik fél számára garanciát jelentett.¹³⁷ Az egyezmény felrúgása esetén az eskütársaknak rá kellett bírniuk a feleket ígéreteik megtartására, ha azonban erre nem voltak hajlandók, kevés eszköz állt rendelkezésre evilági felelősségre vonásukra.¹³⁸ Az országnagyok jelenléte ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy e találkozók valójában nem csupán két fejedelmi személy, hanem két ország (*regnum*) összejevetelei voltak – egyelőre elsősorban a szó ’kíséret’-et, ’királyi tanács’-ot kifejező értelmében.¹³⁹ Ezt jelzi a *Képes krónika* megfogalmazása, amely szerint a balszerencsés 1116. évi cseh–magyar találkozóra „az ország akaratából” (*placuit autem regno*) került sor,¹⁴⁰ valamint II. Géza 1151 körül kelt oklevele, amely arról számol be, hogy a II. (Jasomirgott) Henrik osztrák örgróffal nem sokkal korábban lezajlott találkozón nemcsak a magyar király, hanem „az egész ország” részt vett (*colloquii causa regis ac totius regni cum duce Austrie habita est*).¹⁴¹

A kíséret létszáma összhangban állt annak a találkozón betöltött funkciójával. A hadseregek nagysága általában nem ismert, láthattuk azonban, hogy

¹³⁵ Stájer rímes krónika 251–258. A megállapodás folyamatára és a fejedelmi találkozóra lásd *Skorka Renáta*: Előjáték egy házasságkötéshez. A Habsburgok útja az első magyar házassághoz. In: Királynék a középkori Magyarországon és Európában i. m. 73–75.

¹³⁶ Stájer rímes krónika 257.

¹³⁷ Az országnagyok e szerepét egyértelműen jelzi a III. András és II. Vencel 1291. évi hodoníni találkozójáról tudósító Königsali krónika megfogalmazása: „inter eos duraturam amicitiam fideiussoria cautione nobilium hinc inde sufficienter adhibita”. Chron. Aule Reg. 34–35.

¹³⁸ Az 1270. évi fegyverszünet megsértésekor II. Ottokár levelében nem csak V. Istvánt, hanem a megegyezés szövegét felolvasó négy magyar előkelőt is emlékeztette esküjére. Stájer rímes krónika 135.

¹³⁹ *Mályusz Elemér*: Az egynyelvű ország. Századok 75. (1941) 4–6. sz. 114–115.

¹⁴⁰ Chron. comp. saec. XIV. 434.

¹⁴¹ (1151 körül): ChAH 60. (RA I/1. 80. sz.)

a keresztesek vezére 1096-ban teljes hadseregéből háromszáz embert különített el a találkozók környezetének biztosítására.¹⁴² A tárgyalások természetesen szűkebb körben zajlottak: az uralkodók mellett feltűnően gyakran találkoztunk tizenkét fős delegációkkal. Láthattuk, hogy Bouillon Gottfried tizenkét lovaggal vonult be Sopron várába,¹⁴³ s 1270-ben fejenként ugyanennyi országnagy vette körül a Duna-szigeti találkozók résztvevőit is.¹⁴⁴ A szám az apostolok létszámát idézi, ezáltal a keresztény hagyomány hatását tükrözheti, ugyanakkor az eredetileg tizenkettes számrendszert követő európai germán népek örökségének is tekinthető. Viszonylag kis létszámú kísérettel indultak útnak az uralkodók, ha utazásukat nem akarták nagydobra verni, s azt a megszégyenülés elkerülése érdekében zarándoklatnak állították be; erre láttunk példát III. Boleszló fehervári és somogyvári, valamint V. István krakkói útja kapcsán. Nem volt szükség efféle visszafogottságra a nápolyi családlátogatásra induló I. Károly esetében, aki 1333-ban több mint félezer fős kísérettel kelt át az Adrián.¹⁴⁵

A királytalálkozó intézményében bekövetkező 13. század végi változásig a közép-európai régió fejedelmi összejövetelei rövid ideig tartottak. A határ menti találkozók résztvevői igyekeztek minél előbb elhagyni a helyszínt, hogy csökkentsék egy esetleges konfliktus kibontakozásának kockázatát. II. Ottokár cseh király és V. István Duna-szigeti találkozója alig tarthatott tovább néhány óránál, s még a barátságosabb légkörű események, például V. István krakkói látogatása sem volt hosszabb két-három napnál.¹⁴⁶ Adódhattak természetesen olyan körülmények, amelyek tartósabb együttlétet tettek lehetővé, miként II. András és II. István nagyzsúpán 12 napos cüприяi találkozója esetében láthattuk.¹⁴⁷

A találkozók helyszínének megválasztását érintő változással, vagyis a városok szerepének növekedésével párhuzamosan az együtt töltött idő hossza is megnőtt. Az 1335. évi visegrádi találkozó koronás vendégei három hetet töltöttek a vendéglátó, I. Károly székhelyén.¹⁴⁸ A 14. század első feléből a legtöbb esetben azonban nem áll rendelkezésünkre olyan elbeszélő forrás, amely a találkozók valós időtartamát rögzítené; gyakorta csak a résztvevők itineráriumból következtethetünk az összejövetel relatív időhatáira.

¹⁴² Albert. Aquen. Hist. Ieros. 64.

¹⁴³ Albert. Aquen. Hist. Ieros. 66.

¹⁴⁴ Stájer rimes krónika 133.

¹⁴⁵ 1338. május 10.: *Minieri Riccio*, C.: Genealogia i. m. 209.

¹⁴⁶ Ann. Crac. cap. 605.

¹⁴⁷ Stef. Prvov. Žit. Sv. Sim. 124–129.

¹⁴⁸ Chron. Aule Reg. 331.

Protokoll

A fejedelmi találkozók gesztusok összetett rendszere szabályozta. A 9–10. században rögzült keretek alapvetően két célt szolgáltak: egyrészt egyértelművé kellett tenniük a felek rangbeli egyenlőségét vagy különbségét, másrészt a gesztusok nyelvén kellett kifejezniük a résztvevők közötti barátság megingathatatlanságát. Mindezt már a találkozó első mozzanatainak is tisztázni kellett.¹⁴⁹ Amikor a Fertő mocsárvidékén az országba vezető hídon találkoztak, Könyves Kálmán és Bouillon Gottfried elsőként jóindulatúan köszöntötték egymást és békecsókot váltottak.¹⁵⁰ Az egykorú szemtanú szerint 1147-ben csókkal és öleléssel kezdődött VII. Lajos francia király látogatása II. Géza dunaparti táborában is.¹⁵¹ 1152-ben a II. Izjaszláv kijevi nagyfejedelem segítségére siető magyar uralkodó meghallván, hogy a nagyfejedelem és serege már közel jár, táborából kilovagolva Izjaszláv elé sietett, s miután megölelték egymást, közösen tértek vissza II. Géza sátrába haditanácsot tartani.¹⁵² Az egyenlőséget kifejező gesztusok III. András király és Albert osztrák herceg 1291. évi találkozásán sem hiányoztak: az uralkodók egyszerre szálltak le lovaikról, s gyalogosan közelítettek egymás felé a köpcsényi mezőn.¹⁵³ 1333-ban Bölcs Róbert nápolyi király a szájára adott csókkal köszöntötte unokaöccsét, I. Károly magyar uralkodót.¹⁵⁴

A fejedelemtalálkozók az egyenrangúság mellett a hűbéri alávetettség demonstrálására is alkalmat kínáltak, amelyre két példát is idézhetünk IV. Béla magyar és Danyiil halicsi király kapcsolatának történetéből. Közismert, hogy 1235 őszén a Magyar Királyságban tartózkodó Danyiil jelen volt IV. Béla fehérvári koronázásán, ahol a szertartáson ő vezette a magyar uralkodó lovát.¹⁵⁵ Valamikor 1247 és 1250 között a halicsi uralkodó – immár IV. Béla nászura – ismét meglátogatta a magyar királyt, ezúttal Pozsonyban, ám ezúttal fegyvereit is magával vitte, hogy vendéglátója segítségére legyen a Babenberg-örökség megszerzésében.¹⁵⁶ IV. Béla úgy intézte, hogy a hűbéres orosz fejedelem és serege érkezésének II. Frigyes császár követei – köztük a salzburgi érsek – is tanúi legyenek. A bizánci selyembe öltözött, aranyszálakkal kivart, zöld bőrcsizmát viselő, aranyos nyeregben ülő Danyiil és orosz módra megjelent, tatár fegyverekkel felszerelt, tündöklően fénylő serege állítólag nagy hatást gyakorolt a császári

¹⁴⁹ Moeglin, J.-M. – Péquignot, S.: *Diplomatie* i. m. 205–206.

¹⁵⁰ Albert. Aquen. Hist. Ieros. 66.

¹⁵¹ Odo Deogl. De prof. Lud. VII. 34.

¹⁵² Orosz Évkönyvek 172–173.

¹⁵³ Stájer rímes krónika 255.

¹⁵⁴ Nuova Cronica II. 791.

¹⁵⁵ Chron. comp. saec. XIV. 467.

¹⁵⁶ Orosz Évkönyvek 434–437.; The Hypatian Codex i. m. 61–62. Lásd még a 80. sz. jegyz.

küldöttségre. Az sem maradhatott azonban titokban előttük, hogy a király sátrába lépő Danyiilt IV. Béla mindjárt saját ruháiba öltöztette, ami félreérthetetlenül jelezte a magyar király és vendége viszonyát.

A tárgyalások feszült óráit közös étkezés, lakoma követte, amely – a feltétlen bizalom szimbolikus megnyilvánulásaként – egyetlen fejedelmi találkozón sem maradhatott el. A bizalommal azonban vissza is lehetett élni: Kusál magyar vezért 902-ben lakomára hívták, mielőtt orvul meggyilkolták volna – tárgyalópartere alighanem Liutpold bajor herceg volt.¹⁵⁷ Eszem-iszom követte Orseolo Péter 1045. évi és Salamon király 1063. évi székesfehérvári koronázását is, ahol megjelentek a pártfogoltjaiknak fegyveres támogatást nyújtó német királyok, III. Henrik, illetve IV. Henrik is.¹⁵⁸ A II. Ottokár cseh király által rendezett 1264. évi fejedelmi esküvőt ugyancsak fényűző lakoma kísérte a köpcsényi mezőn, amelynek bősége a jelenlévők számára nyilvánvalóvá tette a vendéglátó gazdagságát és nagyvonalúságát.¹⁵⁹

Az ajándékozás rítusa a vendégjárás elmaradhatatlan eleme; nem volt ez másképp a fejedelmi összejövetelek esetében sem. A királytalálkozókon zajló ajándékcsera a barátság kötelékét megpecsételő szimbolikus cselekmények sorába illeszkedett. Egyik funkciója szintén a rangkülönbségek tisztázása volt; az egyenrangú uralkodóknak különös figyelmet kellett fordítaniuk arra, hogy csak annyi ajándékot adjanak és fogadjanak el, amennyi nem borítja fel a rangegyenlőség kényes egyensúlyát, mivel ez a megajándékozott presztízsét is veszélyeztethette.¹⁶⁰ Vélhetően a császári nagylelkűséghez fűződő elvárások vezették annak a krónikásnak a tollát is, aki szerint I. (Barbarossa) Frigyes a kereszteseit szállító, „kiváló műgonddal készült hajókat császári bőkezűséggel Magyarország királyának ajándékozta, *hogy jótéteményeit nagyobbabban viszonyozhassa*”.¹⁶¹ Sajnos nem tudjuk, hogy a hajók értéke valóban meghaladta-e a III. Béla által a keresztesek rendelkezésére bocsátott, „kenyérrel, borral és a lovak takarmányának szánt árpával megtöltött” hajókét és szekerekét, valamint a napokon át elővezetett juhokét és marhákét.

Az ajándékok egyensúlyának megbillenése – mint említettem – különös veszélyt jelentett a megajándékozott fél számára, hiszen könnyen alakulhatott ki az a benyomás, hogy az illető az ajándékozó lekötelezettjévé vált, s erre hivatkozva

¹⁵⁷ Ann. Alam. Cont. Sang. 88.; Ann. Alam. Cont. Rinaug. 100.

¹⁵⁸ Ann. Altah. 40.; Chron. comp. saec. XIV. 361–362.

¹⁵⁹ Stájer rimes krónika 123–124. Egykorú bécsi forrás szerint az esküvőt a legnagyobb ünnepélyesség (maximam sollempnitatem) jellemezte, az előkelő vendégek számára tizennégy trónszék (sedilia) állítottak fel. Ann. praed. Vindob. 728.

¹⁶⁰ Moeglin, J.-M. – Péquignot, S.: Diplomatie i. m. 213–217.

¹⁶¹ „maiora equidem beneficiis eius recompensans”. Hist. exp. Frid. 27. A magyar fordítás Veszprémy László munkája: Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. Szerk. Thoroczkay Gábor. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 28.) Szeged 2018. 292. (Kiemelés tőlem – B. D.)

az utóbbi fél különféle igényekkel állhatott elő. Ez történhetett II. András és II. (Prvovenčani, azaz Elsőnek koronázott) István szerb nagygyzsupán 1215. évi találkozásán is, amelyre a Magyar Királyság és Szerbia határán, a mai Čuprijában került sor. A magyar király eredetileg vélhetően azért kelt útra, hogy a szerb fennhatóság alatt álló Nišben személyesen tárgyaljon Flandriai Henrik latin császárral a két ország balkáni – így Szerbiát is érintő – igényeiről, s hazavezesse jövőendőbelijét, a császár unokahúgát, Courtenay-i Jolántát. A nagygyzsupán egyenesen attól tartott, hogy a két erős szomszéd országa felosztására készül. A császár előtt Szerbiába érkező II. András azonban ellenséges magatartás helyett a Čuprijában töltött tizenkét nap mindegyikén újabb és újabb ajándékokkal örvendeztette meg a nagygyzsupánt: drágakövekkel töltött császári serlegeket, arannyal kiveret lószerszámokat, vörös cipőket és bíborköpenyeket adományozott vendéglátójának; ez utóbbiakra gyöngyökből és drágakövekből vadvirágokat hímeztek, „amint egy cárhoz illik.” A magyar király szelídített vadállatokat, köztük bölényeket is küldött II. Istvánnak, amely a fogadások résztvevőit nem kis csodálkozással töltötte el. Az ajándékok nem maradtak hatástalanok: a Szerbián való átkelés zavartalanságának biztosítása mellett II. Andrásnak vélhetően sikerült megvásárolnia a szorult helyzetbe került szerb uralkodó hűségét és a latin császárral szemben elismertetni Szerbia fölötti befolyását. Ennek következményeként a három uralkodó Nišben megrendezett összejövetelén II. István már magabiztosan tanúsíthatott rideg magatartást a latin császár irányába, sőt csupán II. András közbenjárására engedte sértetlenül hazatérni Flandriai Henriket.¹⁶²

Miféle ajándékok cseréltek gazdát a fejedelmi találkozók alkalmával? Lényegre törően foglalja össze a királyi ajándékok fajtáit Deuili Odo, aki szerint az 1147 nyarán Magyarországra érkező VII. Lajos francia király lovakat, edényeket és ruhákat (*regia munera equorum, vasorum et vestium*) kapott vendéglátójától, II. Gézától.¹⁶³ Az edények minden bizonnyal nagy értékű nemesfém dísz tárgyak voltak, hasonlóan ahhoz az 50 ezüstkorsóhoz, amelyekkel I. Károly magyar király bocsátotta útjára Luxemburgi János cseh uralkodót 1335-ben. Az edények mellett ékszerek és más kézműves remek is ajándékozás tárgyát képezhették; az utóbbiak közé tartozik az a sakktábla és az a „csodálatos munkával kidolgozott gyöngyragyáló”, amelyet ugyancsak ekkor kapott a cseh király. Gyakori ajándéktípusnak számítottak a fegyverek; e tárgyak magas presztízse a középkori uralkodók egyik legfontosabb funkciójából, a hadvezér szerepköréből következett. E fegyverek akár egyedi darabok is lehettek: János cseh király például egy kétszáz márkát érő síjás tört kapott

¹⁶² Stef. Prvov. Žit. Sv. Sim. 127–129. Minderre lásd Bácsatyai D.: Jolánta királyné hitbére i. m. 15–19.

¹⁶³ Odo Deogl. De prof. Lud. VII. 34–36.

I. Károlytól 1335-ben.¹⁶⁴ A megajándékozott fél háborús előkészületeivel állhattak kapcsolatban azok az alkalmak, amikor az uralkodók sátrat ajándékoztak egymásnak; a keresztes hadjáratra induló I. (Barbarossa) Frigyes a magyar királynétól, Capet Margittól egy hatalmas, gazdagon díszített, négyoszlatú sátrat kapott,¹⁶⁵ amit három szekér is alig bírt el.¹⁶⁶ A fejedelmi sport, a vadászat tárgyi kellékei (például az 1335-ben János cseh királynak adott tegeztek) mellett a vadászatra idomított állatok is rendszeresen szerepeltek az ajándékok listáján. Margit királyné a pompás sátor mellett egy apró, fehér vadászkutyát is ajándékozott Barbarossa Frigyesnek.¹⁶⁷ Egzotikus állatnak számítottak a tevék és a bölények; az előbbieket III. Béla ajándékai között tűntek fel 1189-ben,¹⁶⁸ az utóbbiakkal II. András törekedett II. István szerb nagyzsupán lenyűgözésére 1215-ben.¹⁶⁹ Az ajándékok harmadik fajtája a textília volt, legyen szó kiszabatlan szövetekről és prémekről, vagy gazdagon díszített ruhákról. Ez utóbbiak alkalmasint szimbolikus jelentőséggel bírtak, miként azt a II. András által II. István nagyzsupánnak ajándékozott „cárhoz illő” bíborköpenyek esetében láthattuk.¹⁷⁰

Az Árpád-kor jellemzően határ menti találkozóit rendszerint nem jellemezte az a pompa és ünnepélyesség, amellyel később, a székvárosokban megrendezett összejövetelek esetében találkozunk. Egyházi szertartásokra és világi ceremóniákra mindazonáltal a lakatlan határvidéken, a nyílt mezőn is sor kerülhetett, elsősorban a fejedelmek megbékélését megpecsételő esküvők alkalmával (1058, 1234, 1264). Különleges eset az 1264. évi köpcsényi lakodalom, mivel egy prágai évkönyvíró tudósításának köszönhetően egy pillanatra bepillantathatunk a magyar királyi udvar szokásvilágába is. Eszerint a mise keretében celebrált esküvői szertartást követően a vőlegény, Béla herceg aranykoronát helyezett ifjú felesége fejére, mire egy főúr „magyar szokás szerint” nyomban előhúzza a kardját, megsuhintotta, és leemelte vele a koronát az ara fejéről.¹⁷¹ Az egyedülálló magyar esküvői szokásról kora újkori szerzők is beszámolnak: ezek szerint a korona vagy koszorú a menyasszony szüzességét, a karddal végzett erőszakos mozdulat pedig – a házastársi hűségre vonatkozó figyelmeztetés mellett – az ara múltjától, a szülői háztól való végleges elszakadását szimbolizálta.¹⁷²

¹⁶⁴ Ioh. Thur. Cron. Hung. 153.

¹⁶⁵ Hist. exp. Frid. 27., Arnold. Lubec. Chron. 171.

¹⁶⁶ Chronica regia Coloniensis. Ed. Georg Waitz. (MGH SS rer. Germ. XVIII.) Hannoverae 1880. 796.

¹⁶⁷ Arnold. Lubec. Chron. 171.

¹⁶⁸ Arnold. Lubec. Chron. 172.

¹⁶⁹ Stef. Prvov. Žit. Sv. Sim. 128.

¹⁷⁰ Stef. Prvov. Žit. Sv. Sim. 127–128.

¹⁷¹ Cont. can. Prag. 187.

¹⁷² Baróti Lajos: Ósrégi magyar lakodalmi szokás. Ethnographia 33. (1922) 93–95.

A közös misehallgatás a királytalálkozók kötelező eleme volt. Nem volt szokványos azonban, hogy az ünnepi prédikációt maga a vendéglátó mondja el: az I. Károlyt és András herceget 1333 késő nyarán fogadó Bölcs Róbert nápolyi király András váradi püspök beszédét követően – egyébként szokásához híven – maga hirdetett ígét. A királyi *sermo* témáját az alkalomhoz – tudniillik a vejéül kiszemelt András herceg érkezéséhez – illően választotta meg: egyszer az „Áldott, aki az Úr nevében jön” (Mt 21,9), máskor az „Ez az én szeretett fiam, akiben kedvem telik” (Mt 3,17) szentírási szakaszokra építette mondandóját.¹⁷³ Természetesen egyházi szertartás kísérte a koronázási ünnepeket, valamint a királyi házak egyéb családi eseményeit is (keresztelők, temetések), amelyekre akár fejedelmi összejövetelek idején is sor kerülhetett, s maguk is alkalmat teremthettek az efféle találkozókra. Keresztelőkre csak két példát idézhetünk: II. Géza fiát – talán a trónörökös István herceget – a keresztese élen érkező VII. Lajos francia király tartotta keresztvíz alá,¹⁷⁴ míg Membrok kun vezér megtérésekor (1227) II. András látta el a keresztapai feladatokat.¹⁷⁵ Rendszerint a fejedelmi temetéseken sem vettek részt külföldi koronás főek; ezért is volt különleges alkalom I. Károly halotti tora Visegrádon, ahol fejedelmi vendégek – köztük az elhunyt sógora, III. Kázmér és nászura, Károly morva őrgrof – is lerótták kegyeletüket.¹⁷⁶

A találkozókat résztvevőinek szórakozását vadászat és különféle harci játékok szolgálták. Az uralkodók hétköznapi sportja, a vadászat több fejedelmi találkozón is kitüntetett szerephez jutott. III. Béla és Barbarossa Frigyes 1189-ben négy napot töltöttek vadászattal „Attila király városa”, azaz az újonnan formálódó királyi székhely, Óbuda közelében.¹⁷⁷ A legnemesebb szórakozásnak azonban kétségtelenül a testi erő és az ügyesség összemérésére alkalmat adó lovagi tornák számítottak. A résztvevők rátermettségét próbára tevő versenyek bármely világi ünnep fényét emelhették, így természetesen királytalálkozókra is sor kerülhetett rájuk. A lovagi tornáknak arra a formájára, amelynek résztvevői ütközetet imitálva tették próbára harci tudásukat, leginkább fejedelmi összejöveteleken nyílt lehetőség. Árpád-házi Béla herceg és Brandenburgi Kunigunda 1264. évi esküvőjének fénypontja a lovagi játék, az igazi csatát idéző, számos vitéz részvételével megrendezett *buhurt* volt.¹⁷⁸ A vendéglátó, II. Ottokár gondosan felkészítette lo-

¹⁷³ Walter Goetz: König Robert von Neapel (1309–1343). Seine Persönlichkeit und sein Verhältnis zum Humanismus. Tübingen 1910. 60. (195. sz.), 60–61. (201. sz.)

¹⁷⁴ Chron. comp. saec. XIV. 458.

¹⁷⁵ Relatio Sviperti de missionibus provinciae Hungariae. Ed. Fr. Benedictus Maria Reichert O. P. In: Gerardi de Fracheto O. P. Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum necnon Cronica ab anno MCIII usque ad MCCLIV. Lovanii 1896. 306.

¹⁷⁶ Ioh. Thur. Cron. Hung. 159.

¹⁷⁷ Hist. exp. Frid. 25–26.; Arnold. Lubec. Chron. 171.

¹⁷⁸ Stájer rímes krónika 124., 128–129.

vagjait, hogy minden a szabályoknak megfelelően történjen. A *buhurt* azonban IV. Béla környezete számára ismeretlen szokásnak bizonyult, olyannyira, hogy a tornát valós támadásnak vélték, s a magyar király II. Ottokár nagy bánatára kíséretével együtt idő előtt elhagyta az esküvő helyszínét. Mindez kétségtelenül az udvari etikett súlyos megsértésének számított, IV. Béla sokszínű környezete azonban – különösen a király balkáni és kun hűbéresei – valóságos kulturális sokként élhette meg a nyugati szokást. A magyar király számára így – még a botrány árán is – tanácsosabbnak tűnt a gyors távozás.¹⁷⁹

Összefoglalás

Tanulmányomban a magyar uralkodók részvételével 1044 és 1341 között megrendezett fejedelmi találkozókát tekintettem át. A 73 esetből álló minta elemzése az állandó elemek mellett azokra a lényegi változásokra is rávilágított, amelyek a 13. század utolsó évtizedében vették kezdetüket, és a 14. századra átformálták a konfliktuskezelés e legmagasabb fórumának kereteit a közép-európai régióban. A változás legnyilvánvalóbban a találkozók számának növekedésében érhető tetten: míg a 11. században csak öt, addig a 12. században tizenhét, majd a 13. században huszonhét összejövetelel vettek részt magyar királyok. Az Árpád-korban II. András és fia, IV. Béla választotta legtöbbször – egyaránt kilencszer – a konfliktuskezelés e formáját. Beszédes adat, hogy a vizsgált időszak végén regnáló I. Károly huszonegy alkalommal találkozott a szomszédos uralkodókkal és távolabbi fejedelmi rokonságával. A magyar királyok a cseh és osztrák szomszédokkal találkoztak legtöbbször, hiszen a Magyar Királyság e két országgal került a legszorosabb – hol ellenséges, hol baráti – viszonyba; gyakori konfliktusaikat sűrű dinasztikus kapcsolatrendszer ellensúlyozta, amely – korszakunkban egyelőre ritkán – békés légkörű családi találkozókra is lehetőséget adott. A politikai kapcsolatok intenzitása természetesen nem jelentette azt, hogy a szóban forgó országok uralkodói gyakran találkoztak volna: a bizánci–magyar kapcsolatok fénykorában, a 12. században a bizánci császárok és az Árpád-házi uralkodók csupán kétszer vettek részt efféle eseményen, minden bizonnyal azért, mert a császári szerepfelfogással nehezen fért össze, hogy egyenlő félként fogadják a magyar királyokat.

A fejedelmi találkozók első számú kulcskérdése a rangegyenlőség és -különbség, amit korszakunkban a helyszínválasztásnak is ki kellett fejeznie. A határ menti összejövetelek helyszíneit konzervativizmus jellemezte: az osztrák hercegekkel

¹⁷⁹ A nyugat-európai udvarok szokásvilágának hazai ismeretlenségét látja a konfliktus mögött *Vízkelety András*: Béla hercegnek, IV. Béla király fiának menyegzője. Irodalomtörténeti Közlemények 97. (1993) 5–6. sz. 572.

a Bécsújhely és Pozsony közötti határszakaszon, leggyakrabban a köpcsényi mezőn, míg a cseh uralkodókkal előbb a Kárpátokon kívül, az Olšava folyó melletti nyílt területen, majd Hodonínál találkoztak a magyar királyok. Bár hitelt érdemlő egykorú forrás nem áll rendelkezésünkre, késő középkori adatok alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy az Árpád-kori lengyel–magyar csúcstalálkozókat Szepesőfalu mellett rendezték meg. E korai időszakban egyenrangú, békés viszonyt ápoló fejedelmek csak akkor léphettek egymás országának területére anélkül, hogy presztízsveszteséget szenvedtek volna el, ha házigazdáiknak katonai segítséget nyújtottak vagy fegyveres zarándokként érkeztek, azaz seregükkel a Szentföld felé siettek. Amennyiben a politikai körülmények mégis arra kényszerítették egy királyt, hogy egy vele azonos rangú uralkodót annak székhelyén keressen fel, a megszállás elkerülése érdekében a látogatást gyakran zarándoklatként állították be. Nem zárható ki, hogy III. Boleszló 1113. évi magyarországi látogatása is így értelmezhető, V. István 1270-es krakkói zarándoklata esetében pedig a politikai célok elsősége szinte biztosnak tekinthető.

A közép-európai térségben az 1290-es években Bécsben került sor az első fejedelmi székhelyen megrendezett reprezentatív találkozókra; ekkor indult meg a változás, amelynek eredményeként az egykori határ menti összefügetek szívéllyes családi események esetében a régió kiépülő rezidenciáira, egyszerűbb tárgyalások alkalmával pedig jelentős határközeli városokba helyeződtek át. Bár a korai Árpád-korból is ismert olyan eset, amikor a magyar királyok székhelyükön fogadtak külföldi uralkodókat – így a Magyar Királyságot hűbéri függésbe kényszerítő 11. századi német királyokat Székesfehérváron, illetve a keresztes hadjáratra igyekező Barbarossa Frigyes császárt Esztergomban –, az első, kifejezetten konfliktuskezelés céljából magyar királyi székhelyre összehívott kongresszus az 1335. évi visegrádi találkozó volt. A csúcstalálkozó elhatározásában és lebonyolításánál mintául szolgálhattak I. Károly két évvel korábbi nápolyi utazásának tapasztalatai is.

Az, hogy a korai középkorban a határ egy pontját jelölték ki a fejedelmi találkozók helyszínéül, a rangegyenlőség hangsúlyozása mellett az összefügetek kockázatos természetével állt összefüggésben. Láthattuk, hogy a pattanásig feszült légkörű határ menti találkozókon alkalmasint seregek néztek farkasszemet egymással, s az erőszak akár ütközet, akár az egyik uralkodó elleni merénylet formájában is elszabadulhatott. Az ilyen veszélyek mérséklését szolgálták azok a semleges területeken – hidakon vagy szigeteken – tartott tárgyalások, amelyekre a fejedelmek szűk körű, fegyvertelen kíséret társaságában érkeztek; a legérzékletesebb leírás e gyakorlatról a *Stájer rímes króniká*ban olvasható V. István és II. Ottokár 1270. évi találkozásáról, amelyre egy Pozsony melletti szigeten került sor. A találkozókon megjelenő előkelők azonban nem csak védelmi funkciót tölthettek be: tanácsadóként, közvetítőként, sőt döntőbíróként szerepet vállalhattak a konfliktusok rendezésében,

egyetértést kifejező jelenlétük pedig a megállapodások érvényességének garanciáját is jelentette. Az országnagyok a 13. század végétől egyre inkább városokban megrendezett királytalálkozókon is jelen voltak; a mind hosszabb időtartamú összejöveteleken olyan írott menlevelek szavatolták a vendégek biztonságát, mint az az 1328. évi dokumentum, amelyben – mint láthattuk – I. Károly hitet tett a fejedelmek személyes összejöveteleinek hasznossága mellett.

A tanulmány utolsó fejezetében az Árpád-kori és korai Anjou-kori királytalálkozók protokolláris sajátosságait tettem vizsgálat tárgyává. A helyszín megválasztásához hasonlóan az összejövetelek külsőségeinek és a felek szimbolikus kommunikációjának is a rangviszonyok – egyenlőség vagy alá-fölérendeltség –, valamint a kölcsönös bizalom és barátság egyértelmű kifejezését kellett szolgálnia. Forrásaink néha olyan gesztusokról is beszámolnak, amelyek szemléletesen tükrözik a magyar királyok és a hűbéres fejedelmek – így Danyiil halicsi uralkodó és II. István szerb nagyzsupán – hierarchikus viszonyát. Az ajándékozás hasonlóan kettős szerepet játszott: egyszerre erősítette a barátságot és – az egyensúly megbomlása esetén – jelezte a felek rangkülönbségét, sőt akár az egyik résztvevő politikai függését is.

THE PRINCELY MEETINGS OF THE ÁRPÁD AND EARLY ANGEVIN RULERS OF HUNGARY

Transitions in Royal Conflict Resolution between 1000 and 1342

By Dániel Bácsatyai

SUMMARY

This paper surveys the princely meetings held between 1044 and 1341 with the participation of Hungarian rulers. An analysis of the sample of 73 cases reveals not only the recurring protocol elements but also the fundamental changes that began in the last decade of the 13th century and reshaped the framework of this highest forum for conflict resolution in the Central European region (Austria, Bohemia, Hungary, Poland) by the 14th century. This transformation is reflected both in the growing number of meetings and in their changing locations: the tension-filled border meetings between rulers of equal rank were replaced by representative events with a family atmosphere held in the region's newly emerging princely residences, or by substantive negotiations organized in major border towns, which contributed to the peculiar stability of Central Europe in the 14th century.